

NUMMER 45: LENTE 1998

ROND DE GRENSTEEN

EEN UITGAVE VAN DE STICHTING
HEEMKUNDEKRING DE GRENSTEEN
MOOK - MIDDELAAR - MOLENHOEK

Op de omslag: Met de Slag op de Mookerheide werd Mook op 14 april 1574 bij de Tachtigjarige Oorlog betrokken. De Vrede van Munster maakte op 30 januari 1648 een definitief einde aan deze turbulente periode. De beëdiging van dit Europese verdrag vond op 15 mei 1648 plaats, nu 350 jaar geleden.

Door de kunstenaar Jonas Suyderhoef werd de plechtigheid vastgelegd op deze gravure (Atlas van Stolk, Rotterdam). Rechts van het midden staan de twee Spaanse afgevaardigden met hun hand op de bijbel tijdens het afleggen van de eed. Links van hen zien we zes van de acht Nederlandse ambassadeurs, die met twee vingers omhoog de eed zweren. Plaats van handeling was de raadzaal van het stadhuis van Munster. De Vrede van Munster wordt nader belicht in het artikel op de volgende pagina 's.

Honderd fietsers verzamelen één ton voor kerken Oost Europa

Van Mook naar Munster: een zoektocht naar weleer

Midden in de Gouden Eeuw wordt de Vrede van Munster getekend. Deze gebeurtenis op 30 januari 1648 betekent voor de Republiek der Verenigde Nederlanden het einde van de Tachtigjarige Oorlog. Een groot deel van de Lage Landen verkrijgt de lang bevochten godsdienstvrijheid, maar de Boheemse landen, waar het protestantse geloof zwaar onderdrukt wordt, blijven van deze vrede verstoken. Het is nu 350 jaar later, en ook de Tsjechische kerken hebben inmiddels hun godsdienstvrijheid teruggekregen.

Voor de dominee van de N.H. Kerk te Heumen, Ds H.P. van der Horst, is dit een mooie gelegenheid om de helpende hand te bieden. De Stichting Kerkelijke Gemeenteopbouw Oost-Europa heeft al eerder vierhonderdduizend gulden overgemaakt naar de Evangelisch-Theologische faculteit van de Karls Universiteit te Praag.

Bij gelegenheid van de herdenking van de Vrede van Munster zal een extra bedrag van honderdduizend gulden door honderd gesponsorde fietsers bij-

eengetrapt gaan worden. De afstand van Mook naar Munster wordt in twee etappes van tachtig kilometer op vrijdag 15 en zaterdag 16 mei afgelegd. Tijdens de tussenstop te Borken (D) wordt voor een avondprogramma en overnachting gezorgd. Voor de zaterdagavond in Munster geldt hetzelfde. Zondagmorgen kan men deelnemen aan een oecumenische viering rond de Vrede van Munster. Het verblijf wordt afgesloten met een stadswandeling. Deze fietstocht is slechts een onderdeel van een groots opgezette nationale en internationale herdenking van het Vredesverdrag.

De aandachtige lezer zal zich natuurlijk afvragen wat Mook met deze gebeurtenis te maken heeft. In het kort gezegd het volgende: Mook is tijdens de Tachtigjarige Oorlog héél even héél nauw betrokken bij de godsdiensttwisten. De oorlog is nog maar net begonnen in 1568, als zes jaar later al de Spaanse troepen op de Mookerheide de Staatse troepen verslaan: 14 april 1574. De Nederlanden en ook andere Europese landen blijven tot het jaar 1648 onderdrukt door de Spaanse indringers.

Acte van ratificatie van de Vrede van Munster, ondertekend door Filips IV van Spanje en gezegeld met diens gouden zegel. Ernaast het kistje met rood fluwelen bekleding en zilverbeslag, waarin de Spanjaarden dit document aan de Nederlanders aanboden. Kistje en acte zijn ook te zien op de gravure op de omslag. (Algemeen Rijksarchief Den Haag).

De beruchte Slag op de Mookerheide vindt midden in de zestiende eeuw plaats, een eeuw die geschiedenis zal gaan schrijven door de vele schokkende gebeurtenissen. Het optreden van Keizer Karel V is er één van, maar ook dat van Luther en Calvijn. We krijgen te maken met de Gelderse onafhankelijkheidsoorlog, met Hertog Karel en zijn woeste veldheer Maarten van Rossum, met de afzondering van de Nederlanden, het verdrag van Venlo, de oprichting van het bisdom Roermond, de beeldenstorm, de veldtocht van de Prins van Oranje over de Maas in 1568, de verovering van Roermond, de inname en verwoesting van Maastricht in 1578 door Parma, de verovering van Grave en Venlo door de Spanjaarden in 1586, de slag bij Turnhout en de dood van Philips II in 1598.

Midden in deze turbulente tijden worden de Staatse troepen op de Mookerheid door Spaanse eenheden onder de voet gelopen en vinden Lodewijk en Hendrik van Nassau de dood, temidden van hun strijdmakkers. Duizenden van hen worden de moerassen aan de voet van de heuvels in gedreven en verdrinken of verstikken daar. De slag duurt slechts één dag, maar krijgt een roem van eeuwen.

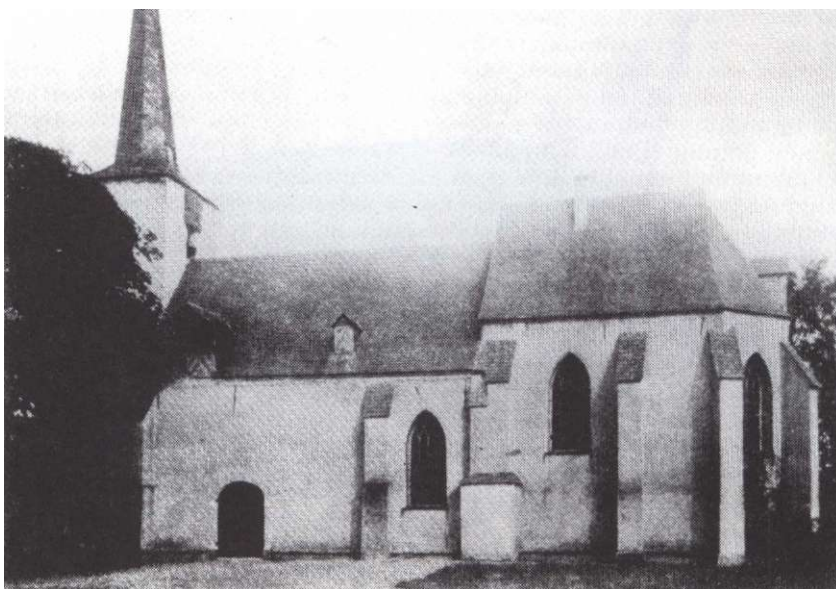
Ook de zeventiende eeuw, de Gouden Eeuw, brengt voor Limburg en het overige zuiden geen vrede en voorspoed. Het ziet er hoopvol uit als in 1609 een Twaalfjarig Bestand met Spanje ondertekend wordt, maar in 1621 komen de Zuidelijke Nederlanden toch weer aan Spanje. Het is in 1618 als Hugo de Groot achter de tralies verdwijnt. In 1621 ontvlucht hij Loevestein, en intussen is Van Oldenbarnevelt in 1619 onthoofd. Piet Hein verovert in 1628 de Spaanse Zilvervloot, en nadat Prins Maurits in 1625 is overleden komt Frederik Hendrik, zoon van Willem van Oanje, aan de macht. Niet voor niets krijgt hij de naam 'de Stedendwin-

ger': hij verovert in 1627 Groenlo, in 1629 Den Bosch, en in 1632 Venlo, Roermond en Maastricht. Nadat hij in 1644 Sas van Gent aan zijn collectie heeft toegevoegd, sterft hij in 1647. Prins Willem II wordt zijn opvolger. De Tachtigjarige Oorlog heeft nog één jaar te gaan. In 1648 wordt de vrede van Munster getekend.

Is die Tachtigjarige Oorlog, waarin Mook toch ook een belangrijke rol speelt, een 'heilige oorlog'? In zekere zin wel. Vooral de Inquisitie is van invloed op de onderlinge verdraagzaamheid. Dit is een bijzondere instelling van de R.K. Kerk die tot doel heeft elke kritische benadering van het katholicisme tijdig een halt toe te roepen. Iedere andersdenkende wordt tot ketter verklaard. De katholieke Spaanse koning Ferdinand van Aragon maakt het helemaal bont als hij in 1479 de Inquisitie nieuw leven inblaast om het gevaar van de zijde der Moren en Joden nog eens te onderstrepen. Pas later wordt deze rechtspraak ook tegen de Protestanten gebruikt. Na het laatste doodvonnis tegen een 'ketter' in 1784 wordt de Inquisitie als instelling opgeheven.

Het is dus wel verklaarbaar dat het katholieke zuiden sympathie opbrengt voor de Spaanse bezetter. De inwoners van de Lage Landen daarentegen hebben al jarenlang gestreden tegen de Spaanse tirannie. Als de zeven noordelijke gewesten zich aansluiten in de Unie van Utrecht (1579) heeft men al bepaald dat niemand meer om zijn geweten mag worden vervolgd.

Met de Vrede van Munster op 30 januari 1648 worden de zeven noordelijke provincies onafhankelijk van Spanje verklaard. Als correcte datum voor het begin van de Opstand tegen de Spanjaarden wordt 23 mei 1568 aangehouden, de dag van de Slag bij Heiligerlee.

De Nederlands Hervormde Kerk te Heumen die lang na de Slag op de Mookerheide een belangrijke rol ging spelen door het plaatsen van het monument ter ere van de graven Lodewijk en Hendrik van Nassau. Ook in 1998 staat dit kerkje weer in het midden van de belangstelling.

Het monument in de N.H. Kerk te Heumen.

Negatieve gevolgen voor de beleving van de godsdienst kunnen niet uitblijven. De bisschoppen van Roermond hebben het er maar moeilijk mee, vooral in onze regio. Steeds vaker winnen de protestanten terrein en worden de kansen op terugkeer tot het katholicisme geringer. Belangrijke gebieden binnen het bisdom zoals 't Rijk van Nijmegen, 't Land van Maas en Waal en 't Land van Cuijk staan onder Staats toezicht, waardoor de katholieke godsdienst alleen onder heimelijke omstandigheden uitgeoefend kan worden. Priesters van elders voorzien, vaak onder grote gevaren en risico's, in de geestelijke behoeften der katholieken. Vanuit de vrije heerlijkheid Boxmeer wordt bij voorbeeld geestelijke bijstand verleend aan de gelovigen in 't Land van Cuijk.

De scheiding der geesten heeft nog eeuwenlang haar invloed gehad op de beleving van de christelijke godsdiensten in ons land. Het katholieke zuiden, waar kerk, kroeg, kermis en carnaval als het ware hand in hand door het leven gaan, heeft ook nu nog een ander uitstraling dan de gebieden boven de rivieren, waar de invloeden van andere christelijke kerkgenootschappen eveneens duidelijk herkenbaar zijn. Onderlinge verdraagzaamheid heeft het 'godzijdank' gewonnen van de intolerante opstellingen uit het verleden. We hebben geleerd van de bittere ervaringen en kijken nu met meewarige blikken naar andere culturen waar het fundamentalisme hoogtij viert en zijn slachtoffers eist.

In onze regio gaat het al niet veel beter. Amper honderdjaar geleden kruisen wetenschappers opnieuw de degens. De discussie gaat niet over de vraag waarom er een monument is opgericht als huldebetoont aan Lodewijk en Hendrik van Nassau, maar waarom dit monument niet geplaatst is op de Mookerhei, het terrein waar de 'helden' gesneuveld zijn. Zoals bekend is het Nassau-monument opgenomen binnen de ommuring van de N.H. Kerk te Heumen.

Welbewust is in de vorige eeuw gekozen voor deze veilige veste. Op 14 april 1891 wordt het monument in aanwezigheid van veel notabelen onthuld.

De gouverneur van Limburg en ook Pastoor Meuleners van Mook schitteren echter door afwezigheid. Er is wrevel ontstaan over de keuze van de commissie van voorbereiding. De argumenten tegen plaatsing op de Mookerhei komen op de tegenstanders niet erg geloofwaardig over:

"Mocht bij enkelen de vraag rijzen waarom niet in het open veld, op de kampplaats zelve zulk een gedenkteken opgericht? Dan is ons antwoord, dat het onderhoud op den duur groote bezwaren zou opleveren... De invloed van weder en wind, gebrek aan voldoende toezicht, de schendende hand van baldadige, vooral op de zoo weinig bezochte Mookerheide, staat een deugdelijk onderhoud in de weg. Daarom besloten wij het huldeblijk in de meest naburige trouw bezochte Protestantische kerk te plaatsen."

Jaren achtereen worden kritieken geschreven in bladen als 'De Nieuwe Koerier' en 'De Tijdspiegel'. Professor Blok uit Groningen geeft zijn visie weer uit protestants perspectief, terwijl zijn opposenten de leraren X en Goedhart uit Roermond een overduidelijke roomse visie tentoonspreiden. Pas in 1893 mengt ook ene heer Kiersch, leraar aan een HBS te Rotterdam, zich in de discussie. Het wordt een venijnige pennestrijd, waarover wij in 'Rond de Grenssteen' nr. 18 enkele fragmenten hebben weergegeven. Pas veel later blijkt welke persoon er achter het pseudoniem 'X' schuilgaat: niemand minder dan de latere Pastoor Bartels, die de restauratie van de kerk van Mook rond 1910 realiseert.

Al met al: het monument is er gekomen, niet op de Mookerhei, maar in de N.H. Kerk te Heumen. Het is geen grafmonument, want de lichamen van de omgekomen Nassauers zijn nimmer gevonden. Een relatie tussen Heumen en Mook is wel degelijk aanwezig, en zodoende ook de verbintenis met de Vrede van Munster.

De reeds eerder genoemde dominee van Heumen, Ds H.P. van der Horst, zet zich geweldig in voor de sponsoraktie ten bate van de Evangelisch-Theologische faculteit van de Universiteit te Praag. Wij als heemkundekring staan volledig achter dit initiatief en hopen de nodige guldens bijeen te brengen.

De betekenis van de Mookerheide

Voor ons, aan het einde van de twintigste eeuw bewoners van een der mooiste streken van het land, betekent de Mookerheide één grote toeristische attractie, een heidelandschap op de hoogvlakte, met een prachtig vergezich over de Maasvallei. Aan de horizon vergrijsst het Brabantse land met de indrukwekkende torens van de Cuijkse kerk op de voorgrond.

Op oude kaarten beslaat de Mookerheide nog een veel grotere oppervlakte: vanaf Plasmolen tot aan de stadspoorten van Nijmegen. Dit enorm groot en goed te overzien gebied is in de Middeleeuwen al ruimschoots omringd door verdedigingswerken zoals de ommuurde stad Nijmegen, de Maas, de Niers, de burchten van Middelaar, Heumen en Duenburg en het Gennepers huis. Later worden hieraan op de heuvelrug nog twee schansen toegevoegd.

Voor de legers van diverse plumaige is de Mookerheide door de eeuwen heen van groot strategisch belang geweest. Uit een onderzoek van de heer B.A.M. Kruysen in de jaren zeventig zien we pas welke betekenis in het verre verleden aan dit toeristisch gebied is toegekend.

De eerste gegevens over militaire activiteiten komen uit het jaar 1473, als Karel de Stoutste bij de verovering van het hertogdom Gelre vanuit Kleef naar Mook trekt om zich bij zijn leger te voegen, teneinde de stad Nijmegen te belegeren.

Meer dan vijftig jaar later, in de jaren 1526-1530, geraakt de stad Nijmegen regelmatig in conflict met zijn landsheer Karel van Egmond, hertog van Gelre. De meningsverschillen worden dicht bij huis op het midden van de Mookerheide uitgevochten. Door diverse schermutselingen krijgt het Huis te Heumen het zwaar te verduren.

In het begin van de Tachtigjarige Oorlog is het Maasdal het toneel van grote en kleine veldtochten. Vanuit het zuiden wordt artillerie naar Mook verscheept, waarschijnlijk om van daaruit vervoerd te worden naar Nijmegen: "daer der Hertoch van Alva van Maastricht vertooch, ende deser Heerlicheyt van Elsloe onderdaenen dat geschut ende andere munitie mosten die Maese aff nae Moock vueren, dat wellicke sij gedaen hebben..."

In het begin van 1574 willen de Staatse troepen vanuit Zuid-Limburg naar het noorden oprukken om in de Betuwe contact te zoeken met die van Willem van Oranje. De Spaanse troepen ten westen van de Maas winnen de wedloop en trekken ter hoogte van Grave de Maas over om de tegenstander op de Mookerheide staande te houden. Twee broers van Willem van Oranje sneuvelen hierbij.

Weer wordt het onrustig op de Mookerheide als op 17 april 1581 schermutselingen plaatsvinden tussen soldaten van de Staatse kapitein Dederick van der Voordt en de roemruchte Maarten Schenk. We zijn inmiddels midden in die lange oorlog beland. Het is juni 1602 als Prins Maurits met twintigduizend man bij Mook de Maas oversteekt om in een beslissende aanval de nog katholieke Nederlanden van de Spaanse overheersing te bevrijden. Het is bij een vergeefse poging gebleven.

Ook Graaf Hendrik van den Bergh bezoekt onze regio. Hij is stadhouder van de Spaanse delen van Gelre en veroverd in 1624 Kleef en enkele andere plaatsen in het Kleefse, waaronder Gennep. Hij trekt een legerkamp bij Mook en probeert van daaruit Grave te veroveren. Hendrik wordt echter door Prins Maurits verdreven, weer vanuit een kamp op de Mookerheide.

De Amsterdamse schilder Pauwels van Hillegaert schilderde in 1632 Frederik Hendrik te paard, met Maastricht op de achtergrond.

In het voorjaar van 1629 bivakkeren eenheden van het Staatse leger weer op de Mookerhei. Zij zijn op doortocht van de Schenkenschans naar het moeilijk te veroveren 's-Hertogenbosch.

Toch weet de Stedendwinger, Frederik Hendrik, in september die stad en de hele Meierij in te nemen. Nadat de eerdergenoemde Hendrik van den Berg door onenigheid binnen de Spaanse gelederen in 1632 de zijde kiest van de Staatse troepen en een monsterverbond sluit met Frederik Hendrik, trekt laatstgenoemde een grote troepenmacht samen bij Nijmegen, naar men zegt op de Mookerhei. Van daaruit vertrekken dertigduizend man naar het zuiden. Ze veroveren Venlo en Roermond en na een korte belegering ook Maastricht. Een pestepidemie maakt een einde aan deze veldtocht.

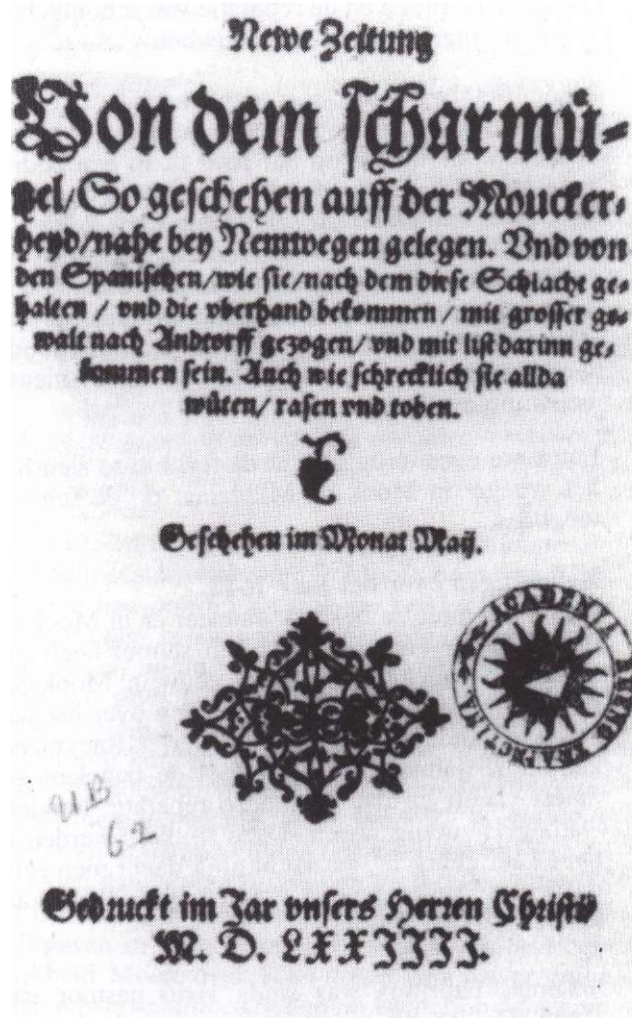
Op 15 april 1634 sluit de Republiek een verdrag met Frankrijk. Men besluit gezamenlijk de Spanjaarden te bestrijden, uit alle macht! In de zomer van dat jaar trekt Frederik Hendrik, na een troepenmonstering op de Mookerhei, naar het westen om het beleg voor Breda te slaan.

Een jaar later wordt op de Mookerhei weer een troepenmacht verzameld. Op 20 mei 1635 komt de Prins te Nijmegen aan. Hij vertrekt op 23 mei vanaf de Mookerhei naar het zuiden om samen met de Fransen, die ook naar Zuid-Limburg gekomen zijn, een grootscheepse aanval te doen op meerdere steden. In het voorjaar van 1637 wordt bij Nijmegen weer een leger bijeengebracht, dat na monstering op de Mookerhei op 7 juli naar Rammekens vertrekt, waarschijnlijk om onder aanvoering van Frederik Hendrik Duinkerken te veroveren.

Het lijkt erop dat Frederik Hendrik de Mookerhei heeft uitverkoren als startplaats voor de vele veldtochten. Het lukt de Staatse troepen niet om vorderingen te maken in Vlaanderen en de Zeeuwse eilanden. De Spanjaarden hebben daar een grote legerenheid samengetrokken. Frederik Hendrik besluit in 1639 met het leger van Philippine (bij Terneuzen) naar Mook te vertrekken om van daaruit het gebied tussen Maas en Rijn te 'bewerken', overigens zonde succes.

Weer gaan de gedachten uit naar verovering van Vlaanderen. Een deel van het leger vertrekt per schip vanuit Mook, een deel gaat over land. De veldtocht wordt meegemaakt door een zekere Cornelis van Berckenrode, een interessant persoon. Hij is van beroep "ordinaris landtmeter ende caertenmaecker van de Generaliteyt" en maakt van elke halteplaats een tekening. Aan hem danken wij een kaartje van het kamp bij "Mouck" aan de rand van de "Moocker Heij". Vergelijken we deze plek met die op een Tranchot-kaart uit de vorige eeuw, dan zien we dat de troepen gebivakkeerd moeten hebben op de plaats waar zich in het begin van onze eeuw de 'Core Mule' van Mook bevindt.

Met deze laatste aantekening uit 1639 is tevens het laatste wapenfeit van 'Mook in de Tachtigjarige Oorlog' opgetekend. Ook buiten deze periode is de Mookerheide vaak strijdtoneel geweest. Dat blijkt ook weer eens tijdens de inval en de bevrijding in de jaren 1940-1945. De tijden zijn veranderd. Het eerder zo vaak bevochten prachtige natuurgebied ligt er nu vredig bij.

Omslag van het verslag over de 'schermutselingen' op de Mookerheide en de daarop volgende gebeurtenissen, zoals de muiterij onder de Spaanse troepen, gedrukt in mei 1574, een maand na de Slag. (Bibliotheek Rijksuniversiteit Utrecht).

Over onderwijzers en onderwijszaken

Door de eeuwen heen hebben heel wat veranderingen in het onderwijs plaatsgevonden. Enerzijds vanwege maatschappelijke omstandigheden, zoals we bijvoorbeeld kunnen zien aan het aantal kinderen dat de lessen volgde. Anderzijds zorgde de overheid voor veranderingen door middel van wetgeving en voorschriften ten aanzien van het onderwijs. Daarna waren er praktische aanleidingen, zoals het onderhoud en de reparatie van schoolgebouwen en -interieurs, her- of nieuwbouw.

Vóór 1900 bestond er nog geen leerplicht. Het was toen heel gewoon dat kinderen uit arme gezinnen 's zomers als hulpje op het land of in een bedrijf moesten werken. Daardoor kwamen er in de winter veel meer kinderen naar school dan in de zomer. In perioden van economische vooruitgang steeg het kindertal en moesten de aantallen schoolbanken en lesmaterialen worden aangepast. Afhankelijk van de beschikbare financiën werden er onderhoudswerkzaamheden in en aan de scholen, of nieuwbouw uitgevoerd.

Laten we eens teruggaan in de tijd om te zien hoe het vroeger in Mook en Middelaar op de scholen toging.

Rekeningen over het jaar 1648.

Het is niet precies bekend wanneer er in Mook en in Middelaar voor het eerst een school heeft bestaan. Dat er begin zeventiende eeuw in Mook een school stond is zeker: de rekeningen over het jaar 1648 vermelden onder meer dat Derick Raeymaecker op 18 januari "in de school de bancken gemaect" heeft en dat voor deze reparatie honderd "latnagels" nodig waren. Deze spijkers werden in twee keer gebracht, waarschijnlijk dacht men eerst dat vijftig stuks genoeg zouden zijn. Bij elkaar kostten ze vier stuivers.

Johannes Fabritius was sinds 1646 pastoor van Mook. De schepenen, rentmeesters en kerkmeesters kwamen bij hem thuis hun rekeningen verantwoorden en belangrijke zaken bespreken. Niet alleen op school, ook in de kerk moest in 1648 het een en ander gebeuren. Peter Verhagen ontving "voor sijnen verdiende loon aende kast, tafel, banken en dweylstock inde kerck" tien gulden.

Pastoor Fabritius achtte het van belang dat alle kinderen onderwijs volgden: in zijn testament -8 maart 1695- nam hij op dat er een bepaald bedrag moest worden gelegateerd ten behoeve van de arme schoolkinderen. In 1710 werd zijn wens nog altijd ten uitvoer gebracht.

"Naer costume locael... voor custer en schoolmeester aengenomen..."

Na het overlijden van "custer" en schoolmeester Laurentius Lequeler hebben volgens lokale gewoonte de pastoor en gezamenlijke schepenen met de kerkmeester en de burgemeester in het jaar 1667 "den achtbaeren" Lambertus Lenssens in die functies aangenomen op de volgende voorwaarden: hij moest zijn pastoor altijd behoorlijke gehoorzaamheid en respect betonen en mocht zonder diens toestemming het dorp niet verlaten. Hij moest zijn uiterste best doen de kinderen lezen, schrijven, bidden en goede manieren bij te brengen en hij werd geacht met de mensen in zijn omgeving "minnelijk, vriendelijk en stichtelijk" te converseren. De koster/schoolmeester moest op alle zon- en heiligenfeestdagen zowel voor als na de middag de diensten Gods "met een reijn witt Rochelen off choorkleedt" aan helpen verrichten. (Rochelen: Ie rochet = kort koorhemd, linnen priesterhemd met mouwen). Ook wanneer er bijzondere kerkdiensten gehouden werden moest hij als dienaar aanwezig zijn.

Vóór de ochtenddiensten moest hij tegen acht uur de kinderen op school bij elkaar laten komen om nog even het epistel en evangelie door te nemen en met de kleinen het gebed te oefenen. Daarna moest hij hen ordentelijk twee aan twee in de rij naar de kerk laten gaan.

In ruil voor het onderwijs aan arme kinderen en omdat de geldmiddelen schaars waren had men uit voorzorg een stukje landbouwgrond van vier hond ter beschikking gesteld (6 hond = 1 Rijnlandse morgen). Meester Andrijs van Zeelandt en meester Gisbertus hadden daar evenals meester Laurentz Lequeler vóór Lambert Lenssens al gebruik van gemaakt en ook zijn opvolgers zouden er nog profijt van kunnen hebben. Wanneer hij er zorg voor droeg dat de kerkdiensten en de school er niet onder leden was het de onderwijzer toegestaan om tevens een winkel te houden. Als hij een kind Latijnse of Duitse les gaf mocht de onderwijzer daar twee gulden-Hollandse waarde per kwartaal voor vragen. Vóór Laurentz Lequeler werd ook het gewone salaris per kwartaal betaald, maar sinds die er over geklaagd had ontving de Mookse onderwijzer voortaan iedere maand vier stuivers Hollands, hetgeen op 9 februari 1701 door de gezamenlijke autoriteiten van kerk en gemeente nogmaals werd bevestigd.

Paulus de Clippeler (1695-1722) was intussen Johannes Fabritius als pastoor opgevolgd. Ingeval dat de koster/onderwijzer zich door fouten of verzuim het misnoegen van de pastoor en gemeente op de hals haalde kon hij zonder tegenspraak worden ontslagen.

1782. 10732. 7^e Mart so hebben Jan
 en schepenen met voestaten des Stadhouder
 Jan Smits geordineert dat Meester Laurentz Leque-
 ler. Wylen hij geslaught hadt over de kassche betaling
 alle vierden deels. Diers & Nic. van Taen sal genieten soe
 lange hij leeft en nae hem sijnne erfverfscers sullen
 genieten soet goet lande te liden is maent s id. 4te
 schied. 't welcke wij ter waere Orisont hebben on-
 der bevestigent. Datum ut supra
 Item so is dat door den Heer. Pastoor inde
 kerk geprocedu meer ~~_____~~
 Was geteekent
 Jan Cuijpers
 de Clippeler Pastoor
 Jhr. Willem Gerrets
 Jan Janssen Schepen
 Gert Janssen Schepen
 Peter Julliemans Schepen
 Grit Gabbels Schepen
 Jan Robbers Schepen
 Jan Raessers Schepen
 Michiel Mathman Schepen
 Jan Hermens Burgermeester
 Dit is Jan Janssens
 cijgen met teekent naet
 Met als Burgermeester

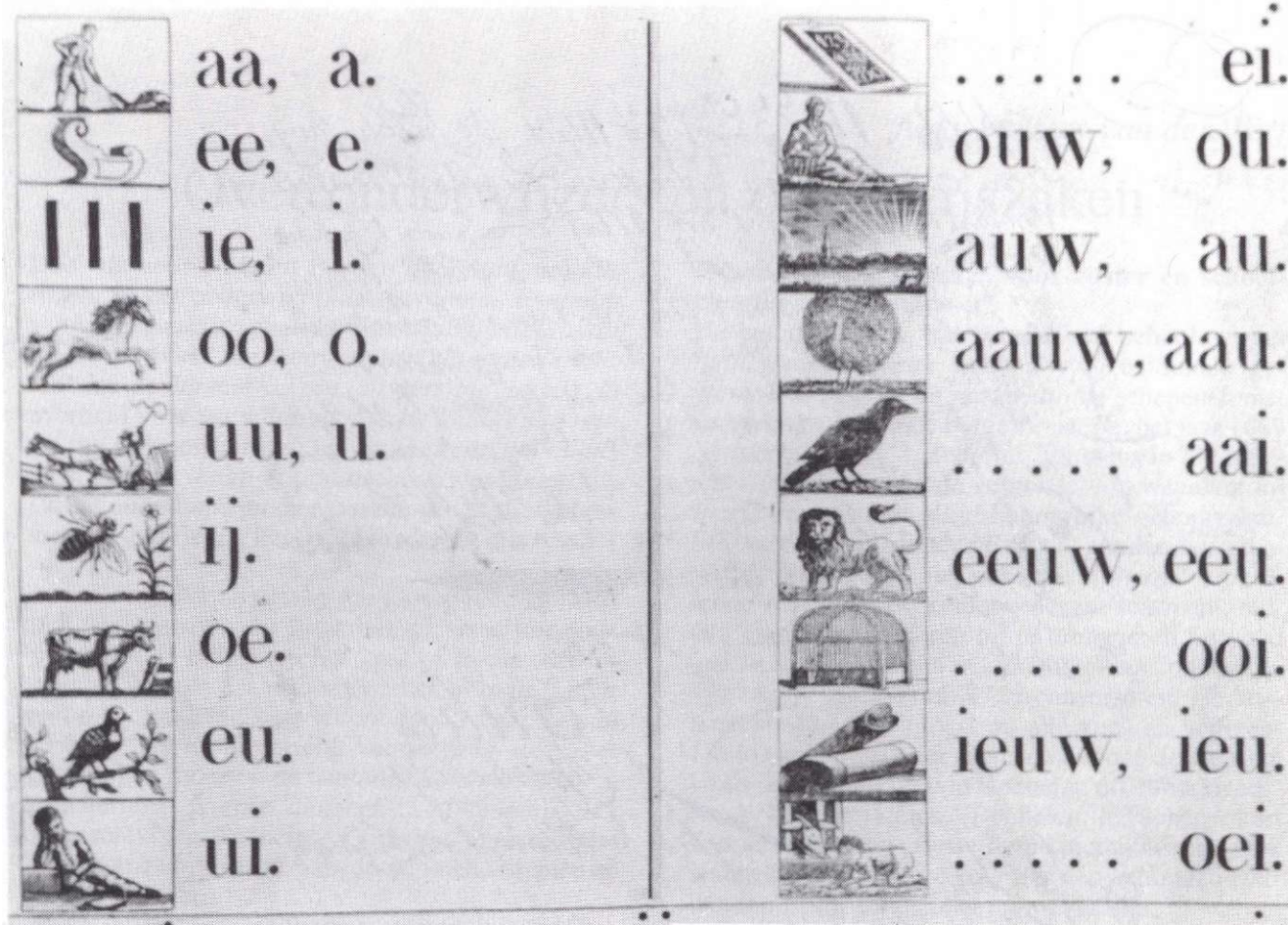
Bevestiging van de aanstelling van Meester Laurentz Lequeler met handtekeningen van pastoor, burgemeester en schepenen.

Van 1782 tot 1786 was Jan Cuijpers als koster en schoolmeester werkzaam in Mook. Behalve onderwijzen had ook hij tot taak de kerkklok te luiden -voor twee broden van het zogenaamde armenbrood- en lijkmissen te zingen -voor zes stuivers. Dat was sinds lang de gewoonte. Cuijpers wilde in 1782 eigenlijk naar Ravenstein vertrekken, waar hij meer zou kunnen verdienen. De schepenen -Hendrik Verhoeven, Willem Gerrets en Jan Gerrets-lieten hem echter niet graag gaan. Zij boden maar liefst vijftientwintig gulden opdat hij zou blijven. Zij zouden dan "deeze penningen op de beste wijze in 't Gemeent zoeken bijeen te brengen."

Uitgaven in de gemeenterekeningen van de Heerlijkheid Mook over 1784 tonen ons dat er enige herstelwerkzaamheden aan de kachel op de school te Mook werden verricht. Zo weten wij dat er voor gezorgd werd dat de schoolkinderen in die tijd 's winters in een verwarmd lokaal zaten. Op 12 januari 1784 was er een "nej kaggel trom" nodig, "swaer 10 lb." (lb. = pond) en op 28 januari kwam er een "nej kaggel piep in de school swaer 9 lb.". Per pond kostte het materiaal vijf stuivers en twee duiten. In februari werden twee "nej houvasten voor de schoolbanken" geleverd voor vier stuivers. Peter Keukens, de "buergemeester" dat jaar, droeg zorg voor de uitvoering. Hij werkte tevens buiten aan de kleine en grote (Maas-)sluis en was in de maand september vier dagen en drie nachten "op waeterwaeght."

Een "nej kaggel piep" en andere reparaties. De koster luidt de kerkklok.

Over de periode tussen 1701 en 1782 is in de archieven nog geen informatie betreffende de scholen in Mook en Middelaar gevonden. We vernemen voorlopig slechts dat de schoolmeester nog steeds tegelijkertijd als koster werkzaam was. Hij moest onder meer de kerkklok luiden. Een zekere Willemke Hopmans ontving in 1712 tijdens haar langdurige ziekbed een aantal keren van het geld uit de armenbussen medicijnen, boter en melk. Het mocht helaas niet baten: op kerstavond -zo lezen wij- werden aan Willem de Slotenmaker een gulden en vijf stuivers betaald en ontving Jacob Festen een gulden voor levering van de planken voor haar doodkist... De koster luidde de klok en zong haar laatste mis.

Eén der negen leestafels van P.J. Prinsen, anno 1820.

Ook in 1786 had het gemeentebestuur van Mook weer extra uitgaven aan de school. Johann Moll diende een rekening in voor de ruiten die hij op school had vernieuwd, hij wenste voor zijn werk vier gulden en tien stuivers te ontvangen. De twee volgende jaren -1787 en 1788- moesten de schoolbanken weer eens worden gerepareerd.

In het jaar 1788 telde de parochie Mook achttien eerste communicanten, elf jongens en zeven meisjes. De meeste van hen waren vijftien jaar oud, drie al zestien. De gemiddelde leeftijd voor eerste communicanten was in die tijd dertien a veertien jaar. In 1792 was W. Wellens schepen en koster te Middelaar (misschien ook onderwijzer aldaar). Hij ontving acht gulden en vijf stuivers voor het "oppassen van het uurwerk en luiden der vroegmisse."

Het Lager Onderwijs begin negentiende eeuw.

Andere feiten betreffende onderwijszaken uit de achttiende eeuw ontbreken vooralsnog. Over de negentiende eeuw is meer informatie beschikbaar. Van 1805 tot 1807 -wellicht al daarvoor en misschien nog daarna- was Johan Cuijpers onderwijzer van Mook. Omstreeks 1820 stond hier meester Gerrits voor de klas. De Middelaarse onderwijzer Johannes Wellens schreef op 19 juni 1818 het toen geldende schoolreglement op. Hij maakte er de volgende aanmerkingen bij: "Een reglement moet kort en uitvoerbaar zijn. -Men moet er op toezien dat de kleinen weggezonden kunnen worden wanneer de

hoogste klassen werken. Als men de kleinen geen genoegzaam werk kan geven brengen zij doorgaans veel hinder aan. -Er moet voor gezorgd worden dat alle klassen binnen twee uren gehoord kunnen worden. -Wanneer twee of meer personen onderwijzen moet men degelijk in het oog houden, of dit in één of meerdere vertrekken plaats heeft." En tenslotte bracht hij nog even zijn verhandeling op de vraag: "Hoe zal men te platten lande den kinderen het best de moedertaal aanleren?" onder de aandacht. Jammer dat de verhandeling zelf er niet bijgevoegd was. De schooltijden waren van negen tot elf en van één tot drie uur, 's winters een half uur langer. Voor de hoogste klassen konden hiervan per week twee of drie schooltijden afgeweken worden om zich meer uitsluitend met bijvoorbeeld taal, stijloefeningen en rekenen bezig te houden, al naar omstandigheden. De lessen moesten beginnen en eindigen met gezang. Dat waren plechtige liederen, niet te verwarren met kinderversjes die van minder belang geacht werden. Na de opening begon de onderwijzer met de kleintjes voor het bord, terwijl de hoogste en middelste klas de lessen op hun lei schreven. Zij moesten nu eens de werkwoorden dan weer de zelfstandige naamwoorden "onderstrijken". Vervolgens werd er met deze klassen gelezen, waarna ze op papier konden gaan schrijven. In dit tijd dat de groten bezig waren met taal of rekenkunde vanaf de opgaven op het zwarte bord, lazen de kleinen in de boekjes. Door middel van vragen stellen werd het taal en rekenwerk overhoord en nagekeken.

De school te Middelaar bleek in 1820 geheel te voldoen aan de voorwaarden tot verkrijgen van een landstraktement, een voorrecht door koning Willem I (1815-1843) verleend. Hij gaf daartoe aan de gemeenten voor hun schoolfonds een subsidie van duizend gulden. Een tijdelijke jury kwam de toestand der scholen in het land controleren en bracht daarvan rapport uit. Hoewel de school te Mook nog enkele punten van kritiek moest verwerken kwam ook hier de onderwijzer in aanmerking voor de subsidie. Er ontbrak het een en het ander dat spoedig moest worden aangeschaft. Zodra dat in orde was kon het gemeentebestuur ook Gabriël Gerrits voor een landstraktement voordragen. De betreffende onderwijzer diende zijn doopakte en drie verschillende getuigenissen te overleggen, één van de pastoor wegens zijn godsdienstig gedrag en de andere van twee huisvaders wegens zijn burgerlijk en zedelijk gedrag.

Het onderwijs op de lagere scholen moest in die jaren vooral deugd en plichtsgevoel bijbrengen. De kinderen leerden zich onderwerpen aan autoriteiten en aan de eisen van de stand waarin zij geboren waren. Het onderwijs was tevens een vorm van armenzorg. Pauperisme betekende extra kosten voor de gemeenten, men hoopte dat de kinderen voldoende kennis zouden verwerven om hen later voor bedelarij of landloperij te behoeden.

Onderwijs van vader op zoon.

Een "weder-entree als burgemeester".

In 1831 werd aan Gabriël Gerrits wegens het "klimmen der jaren" eervol ontslag verleend. Hij had zijn taak aan de school te Mook "met lof en tot genoegen der gemeente" vervuld. Zijn zoon Gerard had tot tevredenheid der Mookse ingezetenen al twee jaar waargenomen, hij bezat de vereiste schoolonderwijzersrangen en -bekwaamheden.

Aangezien Mook als Limburgse gemeente van 1831 tot 1838 bij België behoorde nam het Mookse gemeentebestuur bij zijn besluit Gerard Gerrits aan de school te benoemen met genot van al de bijbehorende emolumenten, in overweging "dat het Gouvernement van België de vrijheid van onderwijs onder deszelfs eerste weldadige zorgen stelt."

Ook in 1843 stond Gerrits nog voor de klas, het jaar waarin G.W. Goossens zijn "weder-entree als burgemeester" beleefde. Op 16 januari was de gemeente Mook en Middelaar feestelijk versierd met kransen en bloemfestons (= guirlandes). In de vroege morgen hadden jongelieden voor het huis van Goossens een met kransen en nationale vlaggen getooide mastboom geplaatst. Zesentwintig personen met aan het hoofd de "WelEdele Heer Ceurvorst" vormden te paard een erewacht, zij kwamen de burgemeester aan de grenzen van de gemeente tegemoet. Het gilde/de schutterij loste een veertigtal

salvo's ter verwelkoming. Bij het huis van weduwe Thissen was een ereboog gemaakt. De burgemeester werd verzocht hier uit zijn rijtuig te stappen om de korte toespraak aan te horen die meester Gerrits over het onderwijs zou gaan houden. Daarna omgordden vier jongedames hem met een oranje lint en begeleidden zij de feesteling onder het declameren van toepasselijke verzen naar zijn woning. Hier stond het kerkbestuur klaar om een "treffelijke aanspraak" tot de hernieuwde burgemeester te richten.

Het was een mooie dag die de inwoners zich nog lang zouden blijven herinneren. Goossens zou als burgemeester tot 1860 aanblijven. Hij ontving voor zijn verdiensten de koninklijke onderscheiding "Ridder van de Eikenkroon". Begin mei 1860 werd H. Coijmans zijn opvolger.

De toenmalige pastoor van Mook was een naamgenoot van de onderwijzer. Hij was te Mook in 1754 geboren en van 1787 tot 1837 zou hij hier als zielzorger fungeren. Een derde Gerard Gerrits in die tijd was herbergier te Middelaar waar Jan Janssen pastoor was en Jacobus Wellens onderwijzer.

Jacobus Wellens was een bijzondere man: één der personen die de eerste verbetering in het onderwijs tot stand brachten en bevorderden, zo schreef de Mookse gemeenteraad op 27 maart 1855 aan "Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden" (Willem III, 1849-1890). Vóór 1830 had hij een bloeiende kostschool die door kinderen uit tien of twaalf naburige gemeenten bezocht werd, een "model-school", zo schreef de raad. Jacobus Wellens was een man met buitengewone praktische en theoretische kennis, onder andere op gebied van de muziek. Hij was de raadsman en vraagbaak voor onderwijzers in de omtrek en uitvinder van een verbetering voor kerkorgels. Reeds in 1822 had Koning Willem I zijn verdiensten erkend: Wellens ontving van hem via de Provinciale Commissie van Onderwijs een mooie uitgave van Cat's gedichten.

Nu -in 1855- was hij oud en ziekelijk, maar het gemeentebestuur stelde de koning voor om hem het "Orde-teeken van Broeder van den Nederlandschen Leeuw" te verlenen, een onderscheiding die hij ten volle verdiend had, zowel vanwege zijn veelvuldige dienstjaren en bekwaamheid als om de lichamelijke en financiële opofferingen die hij zich getroost had ten bate van het onderwijs.

Zijn zoon Jacob, een der kinderen uit het talrijke huisgezin van Wellens, nam tijdens diens ziekte zeven (!) jaren waar als onderwijzer in Middelaar. Omstreeks 1850 verzocht burgemeester Goossens aan een vriend hem de vacature van de openbare gemeenteschool van Heijen te gunnen. Zijn jongere broer die naar het op handen zijnde provinciale examen zou gaan kon hem dan in Middelaar opvolgen, hetgeen "bij deze duren tijd eene merkelijke verligting" voor het gezin Wellens zou betekenen.

*Jan van de Mond
Ad Smijers*

Verhalen van een ver verleden

Boer Teunissen: een bolwerk van degelijkheid

Het is er aangenaam vertoeven, bij Jan Teunissen en zijn vrouw Leen aan de Dorpsstraat in Middelaar. Goudeerlijke mensen waarop je kunt bouwen. De voordeur wordt alleen bij speciale gelegenheden gebruikt. Voor ons is het de achterdeur die gastvrij openzwaait. "Kom d'r mar ien" zegt Jan: "Ge wit de weg". Na enkele stappen zitten we aan tafel. De kachel snort aangenaam en de hond voelt zich hier thuis. Hij hoort hier niet, is eigenlijk van de buren, hun dochter, maar als daar het huis leeg is zoekt de hond elders aanspraak en gezelligheid, hier dus, bij 'opa en oma'.

"Nee, onze familie heeft niet altijd hier gewoond", reageert Jan op onze vraag. Twee generaties eerder is er een andere Jan Teunissen, zijn grootvader, die een boerderij heeft op de Katerbos. Meer dan tachtig jaar terug is hij overleden.

Hij trouwt ene Gerarda Kuijpers uit Mill en krijgt zeven kinderen: drie zonen en vier dochters. De jongste zoon Gerardus gaat naam maken in het dorp Middelaar én in de gemeenteraad.

Grad Teunissen wordt op 5 juni 1887 geboren en huwt te Middelaar op 29 juni 1917 met Hendrina Arnolda Willems, geboren op 23 oktober 1882 als dochter van schoenmaker Gradus Willems. Het boerenbloed zit Grad in de aderen. Hij start een bedrijf in het pand aan de Dorpsstraat in Middelaar en heeft aan Dina enorme steun en hulp. Het echtpaar krijgt vier kinderen.

Ook buiten zijn bedrijven gezin heeft Grad zijn bezigheden. Hij wordt voorzitter van het Oranje- tevens Sint-Nicolaas-comité, gaat 39 jaar mee als voorzitter van het Armenbestuur en zit ook 40 jaar aan de bestuurstaafel van de Boerenleenbank. In het St. Sebastianusgilde wordt hij zelfs tweemaal koning. In 1928 stelt hij zich beschikbaar als gemeenteraadslid en krijgt genoeg stemmen voor een tweede zetel, maar helaas is er geen kandidaat. In 1956 wordt hij voorzitter van de plaatselijke afdeling van de Ruilverkaveling en pas op latere leeftijd treedt hij toe tot het bestuur van de Bejaardenbond.

Tijdens zijn raadslidmaatschap heeft hij de gemeente totaal zestien jaren gediend als wethouder.

G. Teunissen wordt de onderscheiding opgespeld.

Als bekroning op zijn werk wordt hem in 1960 namens de koningin een onderscheiding uitgereikt. Wegens zijn vele jaren voorzitterschap van het Armenbestuur wordt hem een houtsnijwerk geschonken, vervaardigd door de kunstenaar Jules de Roeper en voorstellende 'De Barmhartige Samaritaan'.

Tijdens de oorlogsjaren doet Grad alles wat toen verboden was. De bezetter maakt op hem geen indruk en ook niet op zijn melkvee. Een deel van de melkopbrengst wordt gereserveerd voor mensen die hem beter liggen, en als er onder streng toezicht op de deel gedorst wordt weet hij toch de nodige partijen rogge opzij te leggen voor de medemens. Gemiddeld eenmaal in de twee weken wordt een varken clandestien geslacht voor het goede doel.

Veel prominenten waren aanwezig bij de uitreiking van de onderscheiding. Hier zitten aan de tafel Thei van Bergen, burgemeester Hendriks, pastoor Driessen, Zus en Grada Teunissen, Jan Janssen en Harrie van den Nieuwenhuizen. Daarachter staan Wynand Wijnhoven, Zeldenthuis, Harrie Verheijen, de gedecoreerde Grad Teunissen, Joep ten Haaf, Hein van den Hoogen, Jan Teunissen met Carla, Thei Voss. Piet Thijssen, Leen Franken met Dinie, Joep Bus en Herman Wientjes.

Veel gegadigden krijgen zodoende toch wat meer voedsel dan hetgeen door de bezetter wettelijk is toegestaan, tegen normaal geldende prijzen. Er is een vaste groep van afnemers: Pastoor Veugelers, Grad Lemmen de timmerman, Grad den Bekker, Toon Lemmens de smid, Frans Koenders en Hent Siebers (de slachter) uit de Riethorst, de commies Abrahams, buurman Harrie Verheijen, postkantoorhouder Thijs Meijer en veldwachter Beker. We hebben hierover uitvoerig gepubliceerd in het boek over de oorlog 'In Swaeren Noodt'. Toch geven wij hieronder nog eens het relaas over die spannende tijd weer voor diegenen die het boek zo node hebben moeten missen:

"Niets gaat zonder de zegen van meneer pastoor. Deze wordt gewaarschuwd als de slachtwerkzaamheden achter op de deel beginnen. Meneer pastoor loopt brevierend over 'de diek' en houdt over zijn brevier heen de omgeving angstvallig in de gaten. Ziet hij in het wijde landschap een verdacht uniform aankomen, gezeten op een rijwiel, dan spoedt hij zich naar zijn 'slachthuis' om de werkzaamheden stop te zetten.

Het distributiesysteem is ook perfect georganiseerd. Een hutspot voor de pastoor brengt Frans Koenders steevast zes sigaren op: altijd een voor hemzelf, een voor Grad Teunissen en een voor Hent Siebers. Het rondbrengen in Middelaar gaat door-

gaans zonder enig risico. De reis naar Mook is en blijft een riskante aangelegenheid, maar daar is iets op gevonden. Jan vult twee fietstassen met vlees: een voor Thijs Meijer en een voor Beker, die er voor zorgt dat het transport naar Mook per rijwiel begeleid wordt. Worden ze onderweg staande gehouden door een CCD-er, dan heeft de koddebeier zojuist Jan gearresteerd om hem af te voeren naar de cel onder het Raadhuis. Het is een goed uitgedacht systeem dat feilloos moet werken!

Meneer pastoor zondigt ook graag tegen het 'gebod des vlezes'. Zijn familie woont in Venlo en is niet alleen aan zijn geestelijke zorgen toevertrouwd. Regelmatig reist hij met de stoomtram naar Venlo, met onder zijn toog een pond of zes aan bieftukjes, keurig verpakt in vetvrij papier, want je mag niet opvallen!"

Op deze wijze gaat het dus toch nog velen 'naar den vleze'.

Van die pastoor herinnert Jan zich nog een aardige anekdote, eveneens uit de oorlogsdagen. Veugelers is er een van de oude stempel en nergens bang voor. Aan een jonge Duitse soldaat stelt hij onomwonden de vraag: "Du Kleine, wie alt bist du?" Een beetje geschrokken antwoordt de aangesprokene: "Zes-tien", waarop de pastoor zegt: "Morgenvroeg om half acht kom je bij mij op de catechismusles."

Aan het eind van de oorlog deelt één van de Duitsers mee dat ze de volgende dag naar Mook zullen vertrekken om de geallieerden te verdrijven. Hij hoopt stiekem dat hij zich dan kan overgeven. Zijn vraag is of hij een liter melk mee mag nemen voor onderweg. Hij krijgt dan een blauw geëmailleerd kannetje met de gevraagde drank. Na de oorlog, in juni 1945, vindt Jan tijdens het maaien het blauwe kannetje terug in één van de weilanden. Of de Duitser de oorlog overleefd heeft is een vraag die Jan zijn hele leven bij zich draagt. Ook die man heeft vanaf zijn jeugd andere idealen voor ogen gehad dan een vreemd land bezet te houden. Gelukkig bestaat in die tijd toch veel wederzijds begrip van en voor de mannen die aan het front tegenover elkaar staan.

Het zijn bewogen jaren, vooral als je aan het einde van de oorlog have en goed moet verlaten en er bij terugkeer niets meer van terugvindt. Opnieuw beginnen is dan het devies, zoals ze ook in 1936 opnieuw begonnen zijn nadat hun boerderij is afgebrand. De boerderij van buurman Ambrosius ligt vlakbij, op een karbreedte afstand. Daar begint de brand die snel overslaat naar het bedrijf van Teunissen. Een vreselijke vuurzee: twee boerderijen met rieten dak en de zolder vol hooi!

Niets kan gered worden. Het is een warme junidag met een droge noordenwind. Het vee loopt buiten, behalve een zeug met biggen die ze nog net op tijd naar buiten kunnen jagen. Veel oude spullen gaan verloren, prachtige erfstukken uit vorige genera-

ties. Een Friese klok hoort erbij, en een dekenkist vol schilderijen. Die kun je nergens meer terugkopen.

Alleen de moeders zijn thuis, bij Ambrosius en bij Teunissen. Jan is ginder op de akker aan het schoffelen, en vader Grad helpt boer Bus met zijn paard en maaimachine. Van verre zien ze het vuur oplaaien maar kunnen niets.

Timmerman Lemmen staat als eerste klaar om te helpen. Vervangen van het rieten dak door pannen in verband met brandgevaar staat al langer op het programma. Dat hoeft dus niet meer. Lemmen bouwt ter plekke een houten noodwoning en gaat aan de slag, met twee metselaars, een opperman en twee timmerlieden. Op 1 november al trekken familie en vee in de nieuwbouw. Het is er vochtig, het metselwerk moet nog uitzweten, maar ze wonen!

Een nog zwaardere klap krijgt de familie te incasseren als moeder Dina ruim een jaar later komt te overlijden, met 55 jaar veel te jong. Jan is dan 17, en zijn zussen Zus en Grada pas 14 en 11 jaar. Hoe jong ook, moeder kun je nóóit missen.

De kinderen groeien voorbeeldig op naar de volwassenheid en trouwen. Jan huwt in 1955 met Leen Franken, Zus gaat in 1952 in zee met Joep ten Haaf, champignonkweker in de Riethorst, en Grada huwt in 1950 met Hein van den Hoogen uit Siebengewald, later steenhouwer in Middelaar.

De boerderij met woonhuis die in 1936 afbrandde, met op de voorgrond moeder Teunissen en haar kinderen Zus, Jan en Grada.

In november 1936 wordt de nieuwe behuizing in gebruik genomen.

In de jaren vijftig is de huiskamer ook geruime tijd de dagelijkse vergaderruimte voor de mannen van de ruilverkaveling. Met de buurt hebben die van Teunissen een hechte band, en al generaties lang met de familie Verheijen.

Ondanks de drukke werkzaamheden wordt de nodige tijd ingeruimd voor gezellig samenzijn. Maar liefst vier avonden per week zijn bestemd voor het kaartspel, bij toerbeurt: op zaterdag bij Grad thuis, zondag bij Joep Bus, maandag bij Harrie Verheijen en woensdag bij Jan Janssen. Van het spel 'heugen' of 'tachtigen' wordt niet afgeweken. Gezelligheid en gastvrijheid gaan hier hand in hand.

Jan en Leen zetten die traditie voort in hun woonstede aan de Dorpsstraat, door de geschiedenis heen een thuis voor velen. Altijd al komt hier een vaste club vrienden op kermiszonntag even koffie drinken, gaat daarna naar de tent voor bier en plezier, om dan heel laat, maar nog net op tijd, de 'dag-sluiting' mee te mogen maken aan de koffietafel bij Teunissen.

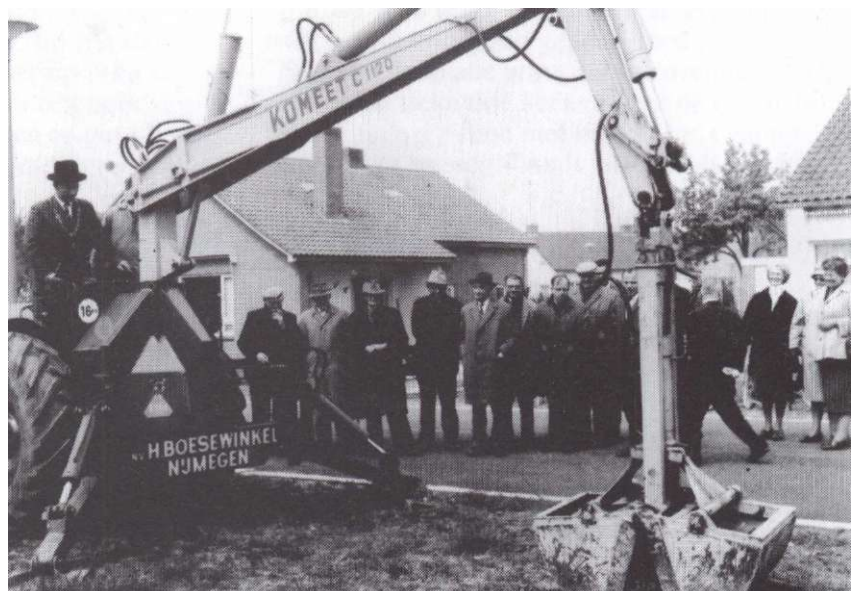
Ook de band met de Fanfare is heel hecht, én met medemuzikant Harrie Lemmens. Al 63 jaar lopen en blazen ze hun partij mee; de laatste tijd wonen ze alleen de repetities nog bij. De afstanden en het tempo eisen te veel van hun krachten. Een vaste groep dames zorgt wekelijks voor de koffie tijdens de pauze. Leen hoort daar ook bij, al dertig jaar. Zij is nog de enige van de 'ouwe hap'. Jongeren nemen die taak nu over.

De taak van het boerenbedrijf wordt niet overgenomen. De vier dochters en ook hun partners hebben hiertoe geen ambitie. Dan heeft het geen enkele zin het bedrijf voort te zetten. Stoppen ermee is het devies. De moeilijke beslissing wordt genomen, meer dan twintig jaar geleden al.

Jan en Leen hebben samen hard en lang genoeg gewerkt om hun veestapel en landerijen optimaal te exploiteren. Akkerland, weiland, elf koeien, jongvee, varkens en kippen vragen veel tijd en aandacht. Bij het maaien en oogsten wordt de hulp ingeroepen van een loonwerker. Verder doen ze alles alleen. Voor de toekomst is grootschaligheid geboden om te overleven. Dan moet gebouwd worden en veel geïnvesteerd aan mechanisering, terwijl er geen opvolger is. Jan hakt tijdig de knoop door en krijgt een baan als melkcontroleur. Zo stevent hij rustig af op zijn pensioengerechtigde leeftijd.

De rust is weergekeerd in huize Teunissen. Ook de hond ervaart dit zo en snurkt rustig door. Ons vertrek wordt met slechts één oogopslag gadeslagen.

Adieu, gastvrije mensen. We vonden het een prettige ontmoeting. Wie een Teunissen als vriend heeft kan op hem rekenen, zo hebben wij ervaren. Voor hen betekent vriendschap 'levenslang'. Mensen om jaloers op te zijn.

De burgemeester start hier de werkzaamheden voor rioolaanleg in Mook. Onder de 'toezichthouders' bevinden zich Harrie van den Nieuwenhuizen, Wynand Wijnhoven, Grad Teunissen, Herman Wientjes, Piet Thijssen en Thei van Bergen, en medewerkers van het wegebouwbedrijf met enkele nieuwe bewoners.

Jan van 't Spiek

Zijn naam was Jan Stevens en hij werd geboren op 27 september 1881 te Mook en is overleden op 3 februari 1969 te Rijkevoort. Ongetwijfeld zijn er nog wel oudere mensen in Mook die hem hebben gekend. In de vijftiger jaren kwam hij nog regelmatig in Mook.

"Spiek" is afgeleid van Spijk, volgens zijn eigen zeggen een weg die liep van de Rijksweg tussen Mook en Molenhoek richting Heumen in de tijd dat het Maas-Waalkanaal er nog niet was.

Jan Stevens was niet alleen een bijzondere maar ook een heel gezellige man. In de onderduiktijd maart 1943 tot eind 1944 heb ik op zijn boerderij in Rijkevoort heel veel plezier beleefd aan zijn verhalen (al of niet "aangedikt") en zijn gezegden in nog steeds Mooks dialect. Hij begreep niet dat, als ik 's avonds op de open zolder in de kou met een deken om mijn knieën en voeten zat te studeren, ik niet gezellig beneden kwam zitten. "Kom nor onder Jènje, hier is 't lekker werm". Echter ik kon onmogelijk studeren bij luidruchtig kaartspel. Aan de kaarten van "t Alt in 't néj" 1943 1944 heb ik wel meegedaan.

Vanaf ongeveer 1906 woonde Jan Stevens met zijn

gezin op de Biesselt, destijds A 223, in het huis dat mijn ouders later in 1925 kochten nadat het nog enkele jaren bewoond was geweest door Martinus Vogels. Dit huis is jammer genoeg in 1932 afgebrand, zoals zoveel huizen in die tijd...! Alleen de oude kastanjeboom is voor ons nog een herinnering aan die jaren. Hier volgt een foto van het gezin Stevens met het huis op de achtergrond.

Jan Stevens was gehuwd met Maria Venhuizen, geboren in Rijkevoort. Hij heeft haar leren kennen in Duitsland in de tijd dat veel mensen uit deze streek daar in het oogstseizoen gingen werken. Dat was in 1905.

In 1920 is het gezin Stevens naar Rijkevoort verhuisd en daar nam Jan de boerderij van de Weduwe Venhuizen, moeder van zijn vrouw, over. Er is alleen maar een foto van de geschilderde boerderij, die thans niet meer bestaat en vervangen is door een modern bedrijf dat gerund wordt door een kleinzoon van Jan. Wel jammer van de eeuwenoude boerderij dat die moest verdwijnen...! Op de foto zie je Jan Stevens "schoefelen", en dochter Anna die op weg is naar de wei om de koeien te gaan melken.

Op dit schilderij is Jan Stevens aan het 'schoefelen', terwijl dochter Anna naar de wei gaat om de koeien te melken.

Het gezin van Jan Stevens poseert hier voor hun woonhuis.

In de jaren dat Jan Stevens met zijn gezin op de Biesselt woonde stonden links van de Groesbeekseweg tegenover "t Zwaantje" aan de Biesseltse Baan vier huizen. In het eerste huis op de hoek bij de waterput, woonde Jan Hopman. Het tweede huis dus van Jan Stevens, het derde werd bewoond door Cobus Derks (later Ben Lamers). In het vierde huis woonde Piet Kersjes (later Jan Wolters senior en junior).

Bij het huis van Cobus Derks (Ben Lamers) waren in die tijd twee vijvers o.a. voor drinkwater vee. En later is er nog een door Piet Kersjes (wegens ruzie!) uitgegraven. Dat kon door een leemlaag, die geen water doorlaat, in deze grond.

Thans is er nog één vijver over n.l. bij het derde huis. Vroeger gingen wij in de winter op deze vijvers "slibberen". Omdat Ben Lamers een oom van mij was zeiden we: "Wej gon slibberen op oom Ben zien gat". Ien oom Ben zien gat zaote evvel veul èk...tesse (salamanders).

Jan Stevens kwam, per fiets, regelmatig naar zijn oude woonomgeving. De jaarlijkse processie, voor de oorlog in Mook: dat vond hij prachtig en was daar dan ook vaak aanwezig. De processie nog wel over de Rijksweg zoiets kon in Brabant niet. En natuurlijk dronk hij steevast een pütje bier op de Biesselt bij Driek Meeussen. "t Zwaantje", een van zijn vroegere burens, later bij He-nd Meeussen.

Behalve zijn verhalen over "Willem en Jan de Golve" op de Biesselt en hun twee broers die als kolonel naar Indië gingen, en beide gesneuvelde zijn in Atjeh, zijn verhaal over de problemen bij het

bouwen van de bekende waterput en over de smokkeltijd 1914-1918, hoe hij de douane te slim af was zijn mij toch vooral zijn bijzondere gezegden bijgebleven. Hier volgen er enkele hoewel moeilijk te beschrijven in dialect:

"Alle hondsgezeike is dèn kèl hir" (iemand die blijkbaar een beetje te vaak over de vloer kwam), "t Is nooit zu sle-cht of 't is nog èrges goe-d vur" (hij had wel gelijk).

"Bèter det de le-ste wa te kort kumt as d'"n urste (dat klopt ook).

"Is ie nie zalig dan is ie toch onder de vüt üt (te vergelijken met opgeruimd is netjes?).

"Ze keek as un heks die weiwater hoi gedro-nken!"

"Hal do mar goed kèl en veural gezond blie-ve, want ge kunt nog lang genoeg dood zien".

"Nou wol ik de alle erme minse zoveul gegéte hoie as ik en de rieke drie keer zo veul dê ze barste!"

Pr.r.r.! as ie d'r enne met kra-cht lie..t gaon terwijl hij stond te plassen: "As 't water ve-lt dan krakt ut ies".

Toen Jan voor het eerst in de familie een diner met gangen meemaakte, duurde hem dat blijkbaar wat te lang. Boeren waren dat niet gewend, vandaar zijn opmerking: "ik kreeg gewoon honger onder ut è..te". (dat is misschien ook wel de bedoeling...).

Wat minder bekend is dat Jan Stevens, voor zijn huwelijk, ook plannen heeft gehad om als kolonel naar Nederlands-Indië (zoals dat toen nog heette) te gaan.

Hij had zelfs Maleise lessen genomen en kon later nog steeds tellen in het Maleis.

Alfred Pinckers

Ietje Pinckers-van Roosmalen

De Plasmolense Schilders

Christiaan Le Roy

Als je mensen vraagt wie de Plasmolense Schilders waren, dan zal men er doorgaans een vijftal weten op te noemen: Van Mourik, Ocker, Cox, Job en Deckers. In het boekje 'De Plasmolen Schilders' in het Rijk van Nijmegen 1900-1960, samengesteld door K. Roodenburg ter gelegenheid van een kersttentoonstelling in 1982 in hotel Erica te Berg en Dal, worden er nog eens vijf schilders genoemd: Brouwers, Cornelder, Van Kampen, Niehorster en De Roeper. De naam van de schilder Christiaan Le Roy komt niet ter sprake. Was Le Roy dan geen Plasmolense Schilder? Moet men die vraag nog stellen over een kunstenaar die niet alleen goed bevriend was met Jacques van Mourik en consorten, maar die bovendien van einde 1945 tot zijn overlijden in 1969 bijna dagelijks al schilderend te vinden was in de bossen van de Kiekberg, de Kloosterberg, de St. Maartensberg en de St. Jansberg?

Een leven

Christiaan Le Roy werd in Deventer geboren op 21 maart 1884. Nauwelijks zes jaren oud maakte hij zijn eerste pentekening. Door middel van die tekening wilde hij zijn moeder troosten bij het verlies van haar dochter. Het opschrift 'Voor Lieve Moe' zegt genoeg. Teken en, schilderen en schrijven waren tijdens zijn verdere leven de middelen waarmee Le Roy zich kon uitdrukken. Tijdens zijn HBS-jaren in Deventer ging hij met vrienden de natuur in, tekende, schilderde met waterverf en haalde kwa-jongensstreken uit. Hij maakte karikaturen van leraren. Hij kwam in contact met de gebroeders Korteling en met Han van Megeren; de laatste kwam later in de gevangenis omdat hij op meesterlijke wijze valse Vermeers maakte.

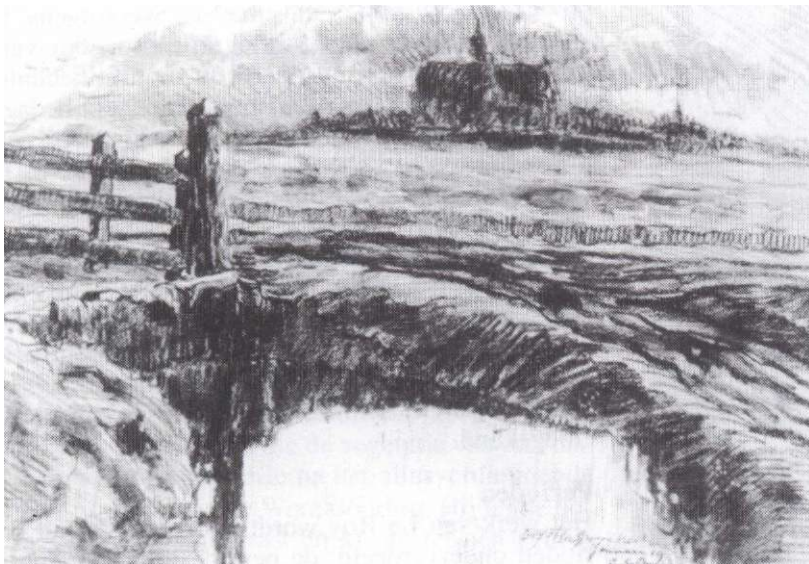

Chris Le Roy met op de achtergrond zijn schilderij van 'De kruier van Nijmegen', 1929.

Na de middelbare school wilde Le Roy graag biologie gaan studeren in Leiden, maar zijn vader stuurde hem naar de Koninklijke Militaire Academie (KMA) in Breda. Dit belette de jonge Le Roy

Paard met kar waarop boer met schop, Leidse periode 1917 (Mémoires 1966).

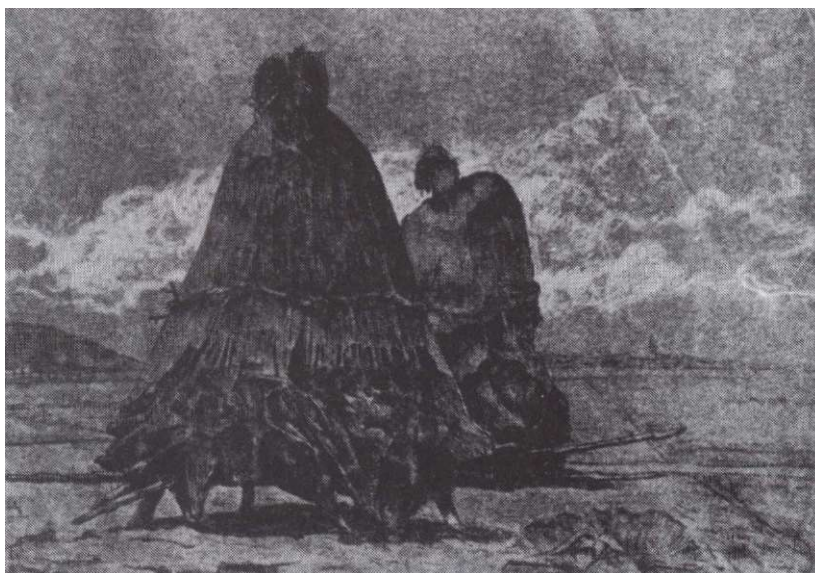
Het Groene Kerkje van Oegstgeest, Leidse periode 1919 (Mémoires 1966).

niet om elke gelegenheid tot tekenen en schilderen aan te grijpen. Toen hij als officier beëdigd was werd hij in Assen en later in Groningen gedetacheerd. In zijn vrije tijd trok hij met het schetsboek in de hand door het land van Drenthe en Groningen.

Het toeval kwam hem te hulp. In 1912 werd de jonge officier overgeplaatst naar het westen van het land. Hij vond een huis in Gouda en trad een jaar later in het huwelijk. De Eerste Wereldoorlog brak uit. De mobilisatie werd afgekondigd. Le Roy werd kampcommandant en ontmoette Willem Hendrik van der Nat en Floris Verster. Het was met name deze laatste die een beslissende invloed op zijn kunstenaarschap uitoefende. In 1915 werd Le Roy werkend lid van 'St. Lucas' in Amsterdam, waarvan ook de Plasmolense Schilders Van Mourik en Ocker lid waren. Drie jaar later werd hij lid van 'Arti et Amicitiae' in Amsterdam. Inmiddels was hij naar Leiden verhuisd, alwaar een dochtertje geboren werd.

Toen de Eerste Wereldoorlog voorbij was kreeg Le Roy twee-en-een-halfjaar onbezoldigd verlof. Met al zijn energie stortte hij zich op zijn kunstenaarschap. Bij zijn vertrek uit Leiden, in 1919, was hij al een bekend kunstenaar, want onder auspiciën van de Leidse Kunstkring werd hem een ere-tentoonstelling aangeboden. Hij vertrok naar Den Haag en werd werkend lid van 'Pulchri Studio'. Het verlof liep ten einde en Le Roy kwam weer in actieve dienst. Opnieuw kwam het toeval hem te hulp, nu in de vorm van een chronische ziekte. Hij onderging een zware operatie in het Rode Kruis Ziekenhuis, werd in 1924 definitief afgekeurd en uit militaire dienst ontslagen.

In 1926 vertrok Le Roy uit Den Haag en vestigde zich in Nijmegen. Hij werd leraar tekenen aan de Christelijke Normaalschool te Zetten en schreef een zeventalige leergang tekenen voor de Lagere School. Hij richtte in Doetinchem de Streek-Volksuniversiteit op en publiceerde in dezelfde plaats de 'Gids voor den Gelderschen Achterhoek'.

Spurrietollen bij Mook, 1923.

Omslag *Gids voor den Gelderschen Achterhoek*, uitgeverij Misset Doetinchem 1937.

In 1939 was Le Roy één van de exposanten van de groepsexpositie 'Onze Kunst van Heden' in het Rijksmuseum in Amsterdam. Naar aanleiding van deze expositie schreef hij een kritiek over het schilderij 'Oude Ziel' van Jacques van Mourik. Vanaf dat moment schreef Le Roy jarenlang over het werk van Jacques van Mourik.

Le Roy was één van de oprichters en tevens de eerste voorzitter van de 'Stichting van de Gemeenschap Beeldende Kunstenaars Nijmegen' in 1946. Le Roy kreeg ere-tentoonstellingen te Nijmegen in 1951, 1954, 1961 en 1963, te Rotterdam (Boymans) in 1956, te Deventer en Arnhem in 1964, en te Mook in 1995 (Stichting Jacques van Mourik). Het Ministerie van Onderwijs, Kunst en Wetenschap kende hem in 1963 een eregeld toe "in verband met uw betekenis voor de ontwikkeling van de Nederlandse beeldende kunst". Op 13 mei 1969 overleed Christiaan Le Roy in Nijmegen.

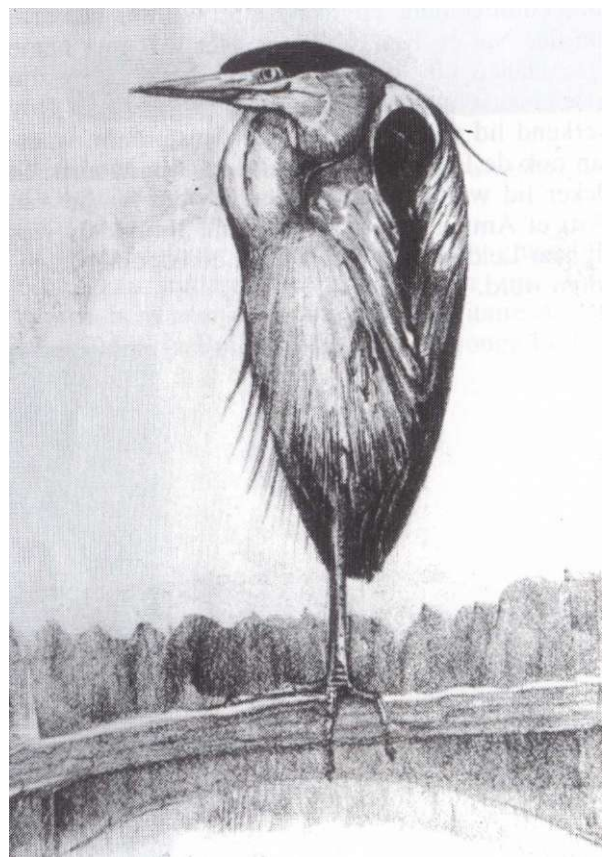
Uitvinder

Om het kunstenaarschap van Christiaan Le Roy naar waarde te kunnen schatten dient de lezer zich te realiseren dat Le Roy een autodidact was. Hij heeft zich alle technieken zelf geleerd. Hij heeft nooit les gehad, geen studie aan de academie gevolgd. Hij had twee bijzondere leermeesters, namelijk Bertus Korteling en Floris Verster. Zij gaven hem adviezen, lieten hem hun eigen werk zien, en zij konden urenlang met hem praten, maar... Le Roy heeft hen beiden nooit zelf zien werken! Laten we eens kijken wat Christiaan Le Roy zichzelf zolang hij met (pen-)tekenen en aquarel schilderen.

Gedurende zijn opleiding aan de KMA leerde hij omgaan met pastel en olieverf. Vervolgens bewaamde hij zich in de lithografie en werkte vanaf 1924 lithografisch in touché en de asfalttechniek. Deze asfalttechniek was door hem zelf bedacht, evenals de blaastechniek, waarmee hij zich leerde "hoe het toeval beheerst kan worden". Hierna bedacht hij een manier om de geasfalteerde lithografische steen te bewerken. En alsof dat nog niet genoeg was presteerde hij het schier onmogelijke om ahornhouten panelen lithografisch te bewerken en te bedrukken. Hij blies de zincografie nieuw leven in en legde zich tijdens de Tweede Wereldoorlog toe op gebrandschilderde glas-in-lood ramen. Het eregeld van het Ministerie werd terecht aan Le Roy toegekend.

Perioden

Het werk van Le Roy wordt doorgaans in vijf perioden onderverdeeld: de periode vóór Leiden, de Leidse periode, de Rotterdamse periode en twee Nijmeegse perioden. De eerste periode, vóór 1915, wordt gekenmerkt door schetsen naar de natuur. In de tweede periode, de Leidse, maakte hij plantencomposities, stillevens, vegetaties, oogstlandschappen, molens, boerderijen, interieurs en taferelen uit de Stedelijke Werkplaats in Leiden. De Rotterdamse periode duurde van 1924 tot 1926. In deze periode specialiseerde hij zich op de lithografie en de bewerking van kalksteen. De vierde periode was de eerste Nijmeegse periode, die hij zelf de 'Vogelperiode' noemde; zij duurde van 1926 tot 1945. In de

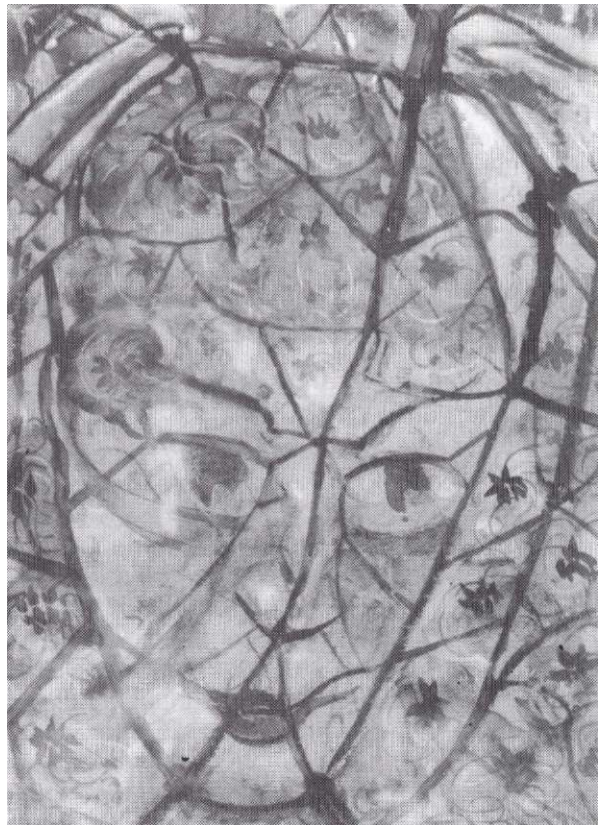
*Reiger**, Nijmeegse Vogelperiode, 1948?

'Gids voor den Gelderschen Achterhoek' bood hij jongere kunstenaars de gelegenheid om hun werk te tonen: Anton de Wilde, Coba van de Broecke, G. Meijerink, Gerrit Berendsen en Jan Meinen. Hij was leraar van B. van Voorst van Beest, Jan van Doorn, Jan Sleeboom (die ook kritieken schreef) en M. Wiegant.

Plasmolen

De Tweede Nijmeegse periode, van einde 1945 tot aan zijn overlijden in 1969, mag gerust de Plasmolense periode genoemd worden. Het was een tijdsbestek van een zich bezinnen en een beschouwen, waarin hij gegrepen werd door wat hij noemde de strijd op leven en dood die de vegetatie van de Plasmolense 'bergen' voerde na het allesvernietigende geweld van de Tweede Wereldoorlog. Hij legde deze gehavende natuur vast en kwam tot een geheel eigen vorm van abstractie.

In de bossen van de Plasmolen, temidden van deze 'Geschonden Wereld', schreef hij zijn 'Brieven in de Schepping aan de Schepper'. Hij bracht die Plasmolense periode als volgt onder woorden: "Deze jaren van 1946 tot 1966 zijn misschien wel -ondanks alles- de mooiste en diepste jaren van mijn leven geweest. Er zou over deze periode een boek geschreven kunnen worden, verdeeld in vijf hoofdstukken: Genesis, Ontmoetingen, Ervaringen, Bagage, Uitkomst. Dit boek, dat nooit gereed zal komen, bevat alles wat een wereld van leem, klei, grint en algen de mens te bieden heeft. Dit land werkt voor mij als een grote magneet, die trekt en

'De lianen van de kleine Clematis', Plasmolense periode 1956.*

een afscheid is niet mogelijk. Nu weet ik pas goed wat geschondenheid betekent: winst. En die winst heet verdieping. Daaraan heb ik mijn rijkste jaren te danken". Chris Le Roy werd door de bossen van de Plasmolen teruggeleid naar de oorsprong van alles, naar de Schepper.

De Kloosterberg 1955, expositie Arnhem 1957.

Le Roy beschreef niet alleen zijn Plasmolense periode, hij maakte er vele kunstwerken. Het oudst bekende werk met betrekking tot Mook is van 1923 en draagt als titel 'Spurrietollen'. Uit de beginperiode van zijn Plasmolense tijd stamt het werk 'Levensgevaarlijk' (1945) en de serie 'Het Woud' (1947). Werken waarvan de titel rechtstreeks naar de Plasmolen verwijzen zijn bijvoorbeeld 'De Kloosterberg' (1955), 'Brieven uit de Kloosterberg' (1955), 'Avond aan de voet van de Kloosterberg' (1956), 'Bronkolk St. Jansberg' (1956), 'Brieven uit St. Jansberg en St. Maartensberg' (1957), 'Schets aan de zelfkant Kloosterberg' (1957), 'Schets boom aan de Helweg' (1957), 'Varenslag Jansberg' (1956), en 'Het wilde gewas St. Maartensberg' (1965).

Dat hij tijdens zijn verblijf in de bossen van de Plasmolen een ontwikkeling doormaakte van figuratief tot abstraherend kunstenaar komt niet alleen in de kunstwerken zelf tot uiting, maar ook in de titels die hij deze kunstuitingen meegaf, zoals 'Vergankelijkheid' (1957), 'Beweging' (1960), 'Het Licht' (1962), 'Vergaan' (1962), 'De Vlucht' (1963), 'Bron' (1964), 'Dyskosmisch Element' (1965) en 'Vegetatie Statisch Element' (1965).

De in dit artikel afgedrukte werken 'De Kloosterberg', 'De liaan van de kleine clematis', 'Door de Tweede Wereldoorlog geschonden bomen' en 'Ruigte' zijn in de Plasmolense periode gemaakt. Chris Le Roy was een echte Plasmolense schilder, die de sfeer van de bossen op een geheel eigen totaal andere wijze beleefde dan zijn collega-schilders. Job maakte er landschapsparken van, Ocker vond er een mystieke sfeer, en Van Mourik bevolkte diezelfde bossen met stropers, smokkelaars en verschoppelingen.

Schrijver

Le Roy was militair, leraar, schilder en schrijver. Hij schreef kunstkritieken, leerboeken, en was tevens dichter. Op verzoek schreef hij zijn eigen mémoires. Zijn stijl is van deze tijd: boeiend en direct. In een interview vertelde hij over het begin van zijn Plasmolense periode: "Ik ben er einde 1945 ingekropen, in mijn geschonden wereld. Niemand durfde deze wildernis waar hard gevochten is en die verging van de mijnenvelden, betreden. Twee jaar heb ik er volkomen alleen doorgebracht. Als het geregend had staken stukken ijzer (mijnen) boven de grond uit. Dat vond ik niet het ergste, maar voor de draden moest ik oppassen. Ik had me schoenen aangeschaft die van onderen volkomen vlak waren. Zo kon ik niet in de grond wegzakken... In dat gebied heb ik ook twaalf lijken van Duitsers ontdekt.

Door de Tweede Wereldoorlog geschonden bomen, Plasmolense periode 1956.*

*'Ruigte' *, Plasmolense periode, na 1960.*

Ze zijn later door een Limburgse instantie opgehaald om begraven te worden".

Noodlot

Op zekere dag was Le Roy weer met zijn klapstoeltje naar de St. Maartensberg gegaan om te schilderen. Terwijl hij bezig was brak het klapstoeltje en Le Roy tuimelde langs de helling van de Helkuil naar beneden. Hij kwam terecht op een puntige boomstronk, afgeschoten tijdens het oorlogsgeweld. Hulpeloos en huilend van de pijn lag hij in de Helkuil. Hij kon niet overeind komen. Omdat hij maar niet thuis kwam ging men naar hem op zoek. Na lang zoeken werd de zwaargewonde kunstenaar gevonden. Ondanks alle pijn ontdekte Le Roy toen hij daar lag dat het bos van beneden naar boven gezien veel rijker is dan andersom. Door dit ongeval liep Le Roy blijvend letsel op. Toen hij niet meer met de autobus naar de Plasmolen kon komen werd hij met de auto gebracht. Toen hij niet meer kon lopen leverde men hem ter plekke af. De bossen van de Plasmolen voerden Christiaan Le Roy terug naar de Schepper, ook in letterlijke zin, want zij bespoedigden zijn levenseinde.

Noot:

De met * gemerkte illustraties konden afgedrukt worden dank zij de welwillende medewerking van mevrouw E. van der Biezen Baronesse Van Verschuier.

De Grenssteen gaat zich presenteren in het winkelcentrum Mook

Binnenkort gaat Heemkundekring de Grenssteen een leegstaand pand betrekken in het winkelcentrum 'Komook' te Mook. Dichtbij de bibliotheek, dichtbij de basisschool, dichtbij de mensen. De meest nabije burens in het centrum zijn Bloemisterij Sandra, 't Bakkerjte, Doortje's Atelier en Fotozaak Smeets. Verderop zijn Supermarkt Edah en Drogisterij Trekpleister goede burens. Alle ondernemers zijn zeer verheugd over het feit dat de lege plek, een doorn in het oog van elke neringdoende, eindelijk een bestemming krijgt, zij het een voorlopige!

Er is uitdrukkelijk met de verhuurder afgesproken dat de heemkundekring binnen enkele dagen het veld ruimt als zich een serieuze kandidaat aandient voor deze ruimte, waarmee natuurlijk niet gezegd wordt dat De Grenssteen géén serieuze kandidaat zou zijn. Het enige verschil tussen de neringdoenden en de heemkundekring is dat laatstgenoemde met aanmerkelijk minder kosten zal gaan functioneren en geen commercieel bedrijf is.

De heemkundekring zal zich in deze ruimte gaan presenteren met tastbare en zichtbare herinneringen aan het verleden door het inrichten van een permanente expositie van gebruiksvoorwerpen, kaartmateriaal, archeologische vondsten, maquettes, kunst en alles wat daarmee te maken heeft. Ook wordt gedacht aan een wisselexpositie, alles in overleg met andere stromingen.

Grenssteentjes

De Maas in bedwang:
belangstelling groter dan verwacht

Sinds de presentatie van het eerste exemplaar van het pas verschenen boek 'De Maas in bedwang' op 19 december 1997 ging de omzet in snel stijgende lijn voorwaarts. Van de vierhonderd gedrukte exemplaren gingen er ongeveer tweehonderd naar diegenen die vooraf op de verkoop hadden ingetekend. Op dit moment liggen nog veertig boeken te wachten op een liefhebber. Lang zullen ze er niet liggen: de verkoop loopt nog steeds bevreemdend.

Rectificatie

In het artikel over de overstroming van 1926 in onze vorige uitgave is een vergissing geslopen. De rubriek met als kopje 'Kolen tegen vocht en kou' op pagina 2 had op pagina 3 moeten staan vóór de rubriek 'Gevaren voor de gezondheid'. We hopen dat de lezer van dit lezenswaardig artikel niet al te veel hinder ondervonden heeft van deze verwisseling. Met onze excuses aan Anky, de schrijfster hiervan.

Al veel langer zocht de heemkundekring naar een geschikte ruimte om zich te profileren. In het najaar van 1992 werd door de gemeente een ruimte aangeboden in de voormalige slagerij De Vocht. Deze ruimte moest meer dan vierduizend gulden opbrengen die met de VVV bekostigd zou moeten worden. Om financiële redenen heeft de heemkundekring de gemeente toen meegedeeld dat zij van de huur wilde afzien. Korte tijd later werd de ruimte aan anderen verhuurd voor de helft van de oorspronkelijke vraagprijs.

De heemkundekring prijst zich gelukkig dat nu in het winkelcentrum de mogelijkheid geboden wordt belangstellenden te laten zien waar men mee bezig is. De doelstelling van Heemkundekring de Grenssteen is nog steeds: bevordering van de belangstelling voor de geschiedenis van de gemeente, haar bewoners en gebruikers, en bevordering van restauratie en instandhouding van waardevolle overblijfselen uit het verleden.

Zij tracht dit doel te bereiken door het onderzoeken en vastleggen van deze geschiedenis en het verspreiden van de opgedane wetenschap via lezingen, publicaties en tentoonstellingen. Enthousiaste medewerkers zorgen al meer dan elf jaar voor publicaties in het tijdschrift Rond de Grenssteen, voor lezingen en exposities. Het in gebruik nemen van de winkel in Mook zien zij als een positieve bijdrage aan een nog beter functioneren van hun stichting.

Namenregister Rond de Grenssteen 1997

41-24, 42-14 betekent: nummer 41 pag. 24 en nummer 42 pag. 14.

Aalbers 41-18, 42-4.
Aalst van 41-14.
Abrahams 41-14.
Albert van Oostenrijk 42-20.
Alblas 41-11.
Alem van 41-13.
Alva 42-20, 21.
Ambrosius 41-16.
Aries 41-5.
Arts 41-5, 6, 42-14.
Artz 42-10, 15.
Artz-Winkels 42-10.

Baat de 43-10:

Bardoel 41-5, 6.
Beel 44-22.
Beijk 44-9.
Berden 41-2, 3.
Berends 41-18, 42-4.
Berg van den 41-2.
Berger 41-4.
Berkvens 43-11.
Berlo 44-14.
Bernards 43-21.
Best De 42-4.
Beumick 41-2.
Beuming 43-21.
Beuning van 41-16, 42-1, 4, 16.

Beyerman 43-8.
 Bock de 43-10.
 Bøgeis 44-22.
 Bois de 43-8,9.
 Bongers 41-15,16,17,19.
 Boogaard van den 44-14,18.
 Booy de 41-2.
 Bosch van den 41-4.
 Boshouwer 43-8,15.
 Bosman 43-19.
 Bosmans 41-2,3,4,5.
 Bossaert 43-14,15.
 Bouhuis 41-14.
 Braat 44-16.
 Braks 44-8.
 Breugel de Oude 42-14.
 Broeder Isidorus 44-23.
 Broekmans-ten Haaf 41-12. 42-8.
 Brokke 41-7. 43-9.
 Bronner 43-8.
 Bruijn de 41-6.
 Bruintjens 41-18.
 Bunning 42-4.
 Buren van 41-2.
 Bus 44-8.
 Cato 42-22.
 Ceelen 42-6.
 Christen 41-5.
 Ciaassen 41-6.
 Ciaessens 41-16.
 Colijn 43-22.
 Coijmans 41-6.
 Cornelder 43-6,7,8,9,10,11,12,13, 14,15.
 Cornelder-Doffegnies 43-6,8.
 Cornelissen 41-1,4.
 Cortez de 42-20.
 Cox 43-9.
 Cremers 43-21,22.
 Croy van 42-19.
 Daan 41-15. 43-6,9.
 Dávila 42-16,17,18,19,20,21. 43-5.
 Deckers 43-9,13.
 Deelen van 44-14.
 Derks 41-4,14. 42-3,4.
 Dijk van 41-2,13,20.
 Doffignies 43-6,9.
 Don Antonio 42-20.
 Don Sotomayor 42-21.
 Dona Catalina 42-21.
 Donk van den 42-7.
 Dörner 43-9.
 Dos van Jaap 42-7.
 Dos van Peter 42-6.
 Driessen 42-6. 44-8.
 Drummen 44-20.
 Duynhoven van 41-1.
 E(e)keren 41-18.
 Eeden van 43-8.
 Eeuwijk van 42-8,9.
 Egmond 43-5.
 Elbers 41-14.
 Elfrink 43-12.
 Eishof 41-18.
 Enckevort 42-15.
 Engelen van 43-17.
 Enrique 42-20.
 Fasee-Scheffer 43-7.
 Festen 41-6.
 Fiddelaers 44-15.
 Fiddelaers 44-9,10,11,12,14,15.
 Filips 42-17,20,21.
 Filips II 43-4.
 Filips IV 42-21.
 Franciscanessen 44-11,24.
 Geesink 44-4.
 Gelder van 43-16.
 Gemert van 43-21.
 Gent van 41-1.
 Geurts 41-18. 42-4.
 Giesbers 41-14,19,2,3.
 Gijzen 44-22.
 Göbel 41-15.
 Goch van 43-10.
 Gommans 41-15,16,17,19. 42-2.
 Goor van 41-3,4.
 Goor van de 44-14.
 Gregoor 41-7.
 Gribling 44-20.
 Grienberger 43-1.
 Grinten van der 41-16,19.
 Groningen van 41-18.
 Haaften 41-17. 44-7.
 Haan de 43-20,21.
 Haex 43-22.
 Hagen 44-1.
 Hammes 43-7.
 Han van de 43-15.
 Haren van 43-22.
 Hattem van 43-7.
 Heijmans 42-7,14.
 Heinsius 41-2,5,6.
 Helgers 43-21.
 Hell 41-23.
 Hendrik van Nassau 43-4. 44-18,19.
 Hendriks 41-12. 42-7. 43-16,18.
 Hengst 41-5.
 Herings 44-14.
 Hermsen 42-8.
 Hermsen 42-8.
 Hertoch den 41-1.
 Heyden van der 44-16.
 Hijmans 43-7.
 Hitler 42-1.
 Hoet ten 41-2.
 Holdert 43-8.
 Holt 44-8.
 Hombergen 43-1,3.
 Hoogen van den 41-16.
 Hoorne 43-5.
 Hootmans 44-4.
 Hopmans 42-6. 43-22.
 Höppener 43-14.
 Horck 43-21.
 Horsten 41-22.
 Hout van 41-3,4,5,6.
 Hövell 44-2,3.
 Hoven 41-18.
 Huenges 44-1.
 Huizinga 44-2.
 Hulsman 41-4.
 Hussen van 43-22.
 Ingelauff 42-4.
 Jacobs 42-4.
 Jansen 41-14,16. 42-2. 43-20,21,22. 44-1.
 Janssen 41-16,20. 43-16. 44-14.
 Jetten 41-13.
 Job 43-9,13.
 Jong de 42-15.
 Jongh de 43-17.
 Jonker 44-1.
 Joosten 41-5.
 Jordans 43-21.
 Juan 42-17,19,20.
 Jürgens 43-10.
 Kaal 42-3.
 Kadinsky 43-7.
 Keizer Tiberius 42-22.
 Kempen van 44-14.
 Kersten 41-14.
 Kessel van 41-4.
 Kesteren van 42-3. 43-18.
 Ket 43-10.
 Kiste Trui 44-18,19.
 Klein de 43-18.
 Kloosterkerk 42-7.
 Kneepkens 42-23.
 Koch 43-7.
 Koenders 41-16,17,18.
 Kok 43-7.
 Koning Manuel 42-20.
 Koningin Elisabeth 42-20.
 Koningin Wilhelmina 44-4.
 Kramer 41-14. 43-8.
 Kühle 42-10.
 Kuechle 42-10.
 Kuijk van 43-1 1.
 Laat de 41-22.
 Lamers 41-12. 42-8. 43-16,22.
 Lamoen van 43-15.
 Langel van 41-2.
 Langendonck 43-14,15.
 Lebesque 43-21.
 Leen Soelie 42-7.
 Leeuw 43-7.
 Lemmen 41-15.
 Lemmens 43-18. 44-4.
 Lensen 43-16.
 Lent van 43-18.
 Leuring 43-6,9,10.
 Liebergen van 44-3.
 Lieftinck 43-23.
 Linden van 41-3.
 Linden van der 44-14.
 Linders 41-8. 43-16.
 Lodewijk van Nassau 43-4. 44-18,19.
 Lohmann 43-7.
 Londen van 41-1.
 Lucker 43-7.
 Luyten 43-8.
 Mackverson 41-3.
 Mandler 42-14.
 Mankes 43-15.
 Maris 43-9.
 Marshall 42-1.
 Martens 43-17,44-1.
 Meeussen 43-16,17,18,19.
 Meeuwissen 44-14.
 Meijer 43-16,18.
 Mendoza 42-18,19,21.
 Meussen 42-10. 43-16.
 Meyer 41-17.
 Miesen 41-23.
 Moerkerk van 44-14.
 Mond van de 41-14,23. 42-1,10. 43-24. 44-10.
 Mondragon 42-17.
 Mondriaan 43-7.
 Mourik van 43-9,13.
 Mulders 41-19. 43-22.
 Muskens 43-19.
 Napoleon 42-24.
 Niehorster 43-9.
 Nillissen 42-6.
 Nölleke 41-12. 42-8,9.
 Noordhoek 41-7,8,9,10,11. 43-9.
 Noorduyt 43-7.
 Ochten van 41-18. 42-4.
 Ocker 41-8. 43-9,13.
 Omloo 44-14.
 Oss van 44-14.
 Oyo del 42-17,19.
 Paes 41-23.
 Pater Honorius Fleuren 44-24.
 Paters Passionisten 44-23,24.
 Pet van Derke Jan 42-7.
 Picardi 44-4.
 Piepenbrock 41-21. 43-16,18.
 Pinckers 41-1,3. 43-6. 44-20.
 Pinckers-van Roosmalen 43-6.
 Pinxteren van 44-8.
 Plinius 42-22.
 Poelen 44-5.
 Poels 44-23.
 Polman 43-7,13,15.
 Post 41-3.
 Pouwels 44-9,21.
 Prick 43-10,14.
 Prick van Wely 43-7.
 Pricker 43-9.
 Proust 43-11.
 Queens 43-17. 44-1.
 Reichelt 43-21.
 Reitsma-Valencia 43-8.
 Requesens 42-16,17.
 Reynen 41-2.
 Rijckevoort 43-10.
 Rijk de 41-4.
 Robert Jansen 43-7,8.
 Roda de 42-17,18,19.
 Roelofs 41-4,5.
 Roessingh 41-2,3,4.
 Roodenburg 41-7.
 Rooien Deik 42-7.
 Roosenboom 43-18.
 Roovers 44-19.
 Roy Le 43-7.
 Rutten 41-6,14. 42-5.
 Sambeek 41-2.
 Sande van de 41-5.
 Scheppers 41-5.
 Schoondewalt van 43-4.
 Schretlen 43-9.
 Schreven 43-20,21.
 Schrijen 43-22.
 Selten 41-5.
 Sengers 43-19. 44-2,3.
 Siebers 41-14,15,16,17,18,19. 42-1,2,3,4.
 Signac 43-10.
 Simons 41-14. 44-1.
 Sliepenbeek 43-15.
 Slijpen 44-10.
 Slingelandt van 43-19.
 Sluiter 43-9.
 Smeets 44-3.
 Smijers 41-14,21. 42-1,1 1,15,22. 43-1,20. 44-5,10.
 Smits 41-1,16.
 Snoeck 41-1.
 Sok 41-7. 43-9.
 Spruijt 41-22.
 Steinlen 43-10.
 Steinvooort 43-19.
 Stempvooort 41-15.
 Stender 41-5.
 Stoffels 41-5.
 Strik 44-3.
 Susteren van 41-3.
 Swart de 43-15.
 Teeslink van 43-12.
 Theunissen 41-5.
 Thijssen 41-2.
 Thijssen 43-18,22. 44-5,20.
 Tho(o)nen 41-15,18. 42-1,2,3,4.
 Tillemans 41-5.
 Tissen 42-5.
 Tol van 43-9,12,13.
 Toorop 43-7,8,10.
 Torfs 42-16,18,19.
 Toulouse Lautrec 43-10.
 Uijlen 44-10,14,15.
 Uittenboogaard 42-11,12,13,14.
 Vaes 43-10.
 Veldma(a)n 41-18.
 Velzen van 43-12.
 Verhoeven 41-21. 43-2,3.
 Verscharen 42-15.
 Verschuier van 41-15. 43-9,19.
 Versteegen 41-18. 42-4.
 Versteegen 44-14.
 Verwey 42-5.
 Vessem van 43-17.
 Veugelers 41-19. 44-11.
 Visser 43-8.
 Voet 42-7.
 Vos 41-18. 42-4. 44-1,14.
 Vreeden 44-20,21.
 Vroeg 44-3.
 Vucht Thijssen van 43-7.
 Waijzenberg 41-6.
 Walther 41-7,9.
 Weijers 42-6,7. 43-16.
 Wel van 42-3.
 Welie van 41-2.
 Weiman 41-16,18,19.
 Weyenberg 41-1,2.
 Wiegiersma 43-7.
 Wiggers 43-7.
 Wijers 42-6. 43-18,23.
 Wijnakker 41-16.
 Wijnhofen 41-23. 44-5.
 Wijnhoven 43-16.
 Wilbers 42-1.
 Willems 41-5. 42-1,4. 43-18.
 Winkels 42-10.
 Winterberg 41-23.
 Wollenberg 41-5.
 Wolters 43-16,17. 44-20.
 Wolters van der Werff 41-1,3. 43-16. 44-1,20.
 Zanten van 43-21.
 Zayas de 42-21.
 Zeggelen van 43-10.
 Zijp van der 43-6,9.
 Zuster Ancilla 43-21.
 Zuster Veronica 43-21,22. 44-22.
 Zwanenberg 44-4.

IN DIT NUMMER:

Van Mook naar Munster: zoektocht naar weleer	1
De betekenis van de Mookerheide	4
Over onderwijzers en onderwijszaken	6
Boer Teunissen: een bolwerk van degelijkheid	11
Jan van 't Spiek	16
Christiaan Le Roy	18
Grenssteentjes	23
Namenregister	23

Overname van artikelen of afbeeldingen is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Het bestuur van de Stichting Heemkundekring de Grenssteen bestaat uit de volgende personen:

de heer H. Hüttner	024 69 61 996
mevrouw D. Lamers	024 69 61 302
de heer J. van de Mond, penn.	024 69 61 649
mevrouw J. Mulders	024 696 21 40
de heer A. Smijers, voorzitter	024 69 62 101

VRIENDEN ZIJN NODIG

De mensen van de Grenssteen kunnen niet alles alleen: veel hulp is nodig van plaatsgenoten en van anderen die banden hebben met de gemeente Mook en Middelaar. Wie actief wil meewerken of materiaal beschikbaar heeft kan contact opnemen met een der bestuursleden.

Men kan ook Vriend van de Grenssteen worden door een minimale bijdrage van 30 gulden te betalen op bankrekening 12.20.04.817 van de Rabobank in Mook. Ons postbanknummer is 144 46 50.

Voor dat bedrag ontvangt men elk kwartaal het tijdschrift Rond de Grenssteen en gratis toegang tot de tentoonstellingen, evenementen en lezingen die door de Grenssteen georganiseerd worden.

Voor verdere inlichtingen, suggesties en redactionele bijdragen kan men terecht bij de bestuursleden of het secretariaat.

De Grenssteen, Postbus 76, 6585 ZH Mook.

Losse nummers f 8,00.

ISSN 0929-9351

Druk: Drukkerij Minoprint, Afferden (Lb.)

